

Orava pre deti

Pracovný zošit
pre žiakov 4. ročníka základných škôl

© *Oravské kultúrne stredisko v Dolnom Kubíne*
www.osvetadk.sk
Projekt finančne podporila Nadácia Poštovej banky

ISBN 978-80-89744-11-4

Mladý bádateľ!

V rukách držiš zošit plný postáv,
predmetov, textov a zaujímavých úloh.

Sú v ňom zachytené životy ľudí,
ktorí žili v našich dedinách a mestách,
na Orave v minulosti.

Keď zošit prelistuješ a podľa pokynov
vyplníš úlohy, dozvieš sa viac
o tradičnej oravskej kultúre, teda o tom,
ako sa niekedy ľudia odievali, aké mali
zamestnania, čo robili vo voľnom čase.

Dozvieš sa viac aj o sebe. Odkiaľ si.
Zistíš, že Oravci boli pracovití a jedineční.

Že vedeli vyrábať ľudové hudobné
nástroje, látky i svoj odev - kroj, že ako
predavači plátna sa na svojich cestách
dostali až do Afriky a do Ázie...

A takí sú i dnes.

Veríme, že náš pracovný zošit
ti otvorí nový, ďalší svet.

A že sa staneš pátračom, že začneš hľadať.

Na pôjdoch u babky a dedka,
alebo v ich spomienkach. Každé slovo,
každý príbeh i predmet, ktorý je pre teba
neznámy. Všetko si pozorne zaznamenaj,
tak ako my. Ak budeš šikovný, tak ťa určite
pani učiteľka odmení. A možno sa staneš

spolupracovníkom ďalšieho podobného
pracovného zošita. Skús odpovedať na
všetky otázky a ak nebudeš niečomu
rozumieť, nehanbi sa a opýtaj sa.

Malý pátrač, prajeme ti veľa úspechov
v bádani v našej minulosti.

Vážení pedagógovia!

Prinášame vám zošit plný prekvapení.

O javoch ľudovej kultúry pre Oravu
jedinečných. Niektoré z nich sú tak osobité
a svojbytné, že sa stali kultúrnymi
symbolmi regiónu.

Slovenská gajdošská tradícia, aktuálne
ukotvená najmä v oravských beskydských
goralských obciach Oravská Polhora
a Sihelné, či modrotlač prezentovaná najmä
dielňou Mateja Rabadu v Párnici sú
zapísané ako prvky svetového kultúrneho
dedičstva UNESCO.

Naším zámerom bolo však poukázať aj na
nevšednosť ďalších, možno každodenných
a nepovšimnutých podôb tradičnej kultúry.

Nielen na odievanie či zvykoslovné
prejavy, ale na celý život človeka spojený
s komunitou, v ktorej pracoval, žil a tvoril.
Pracovný zošit si všíma rôzne tradičné
kultúrne javy Oravy a je primárne
zameraný na predmet vlastivedy štvrtej
triedy prvého stupňa. Svoje využitie však
nájde aj na hodinách výtvarnej výchovy,
hudobnej výchovy, prípadne regionálnej
výchovy – či ako podnetná pomôcka
v školských kluboch a pri ďalších
edukačných aktivitách.

Je už tretím výsledkom nášho snaženia
prinášať regionálne kultúrne podnety
do sveta detí.

Pripravili sme ti mapu Slovenska s vyznačenými krajskými mestami, ktorých je osem. Taktiež je na mape vyznačený región Orava, ktorý sa nachádza na severe Slovenska v Žilinskom kraji. Ak chceš, na mapu môžeš dokresliť rieky a ďalšie mestá, ktoré poznáš.

Orava ako historický región

Naučme sa, že...

Orava sa nachádza na severe stredného Slovenska. Jej dnešné územie sa zhoduje s územím bývalej Oravskej župy. Rozdeľuje sa na hornú a dolnú Oravu, medzi jej centrá patria mestá Námestovo, Tvrdošín, Trstená a Dolný Kubín a pomyselnú os regiónu vytvára rieka Orava, pri ktorej sa zakladali mnohé mestá i obce. Správa regiónu patrila pod Oravský hrad, ktorý je dodnes dominantou a jedným z najvyhláďavanejších a najnavštevovanejších miest na Orave. Zaujímavé sú prejavy ľudovej kultúry na Orave. Či už duchovné alebo materiálne, ktoré sa odrážajú v obyčajach, hudbe, tanci, architektúre, odievaní a v mnohých ďalších oblastiach.

V súčasnosti patrí náš región k tým častiam Slovenska, ktoré sú pomerne husto osídlené a Orava sa stáva aj významným centrom turistického ruchu. Aký bol život v tomto najsevernejšom regióne v minulosti? Dalo by sa povedať, že iný ako dnes.

Orava patrila medzi najchudobnejšie a izolovanejšie oblasti. Ľudia sa živili najmä poľnohospodárstvom, pastierstvom, chovom oviec a hovädzieho dobytku a remeslami, ktoré spájali Oravu s okolitým svetom. Žili a pracovali tu šikovní plátenníci, modrotlačiar, pltníci či obchodníci. Aj ľudová kultúra na Orave obsahuje rôzne prejavy, či už v oblasti duchovnej alebo materiálnej. Pýtate sa, že aké to sú? Práve to sa dozviete v tomto pracovnom zošite, ktorý prináša známe i menej známe informácie o tom aký bol život na Orave v minulosti.

Na mape Oravy sme pre teba pripravili vyznačené obce, s ktorými sa stretneš v jednotlivých úlohách tohto zošita. Vždy, keď nebudeš vedieť, kde sa daná obec nachádza, vráť sa k tejto mape, ktorá ti to napovie. Môžeš i zvýrazniť alebo zakresliť obec, z ktorej pochádzaš.

Obrady životného cyklu

✓ *Kolobeh života*

- V živote človeka sa vyskytujú udalosti, ktoré sa spájajú s rôznymi obradmi a úkonmi.
- Ľudia v minulosti pripisovali veľký význam trom dôležitým medzníkom v živote človeka.
- Prvou bolo narodenie dieťaťa, spájané s krstom a následnou hostinou tzv. krstinami, druhou bol vydaj dievky či ženba mládenca spájaná so svadbou, ktorá obsahovala mnoho úkonov a posledným medzníkom v živote človeka bolo úmrtie, teda jeho odchod z pozemského života, spájané s pohrebom.

● *Úloha:*

Pripravili sme pre teba tri obrázky, ktoré znázorňujú tieto významné udalosti rodinného obyčajového cyklu a slová, ktoré sa s nimi spájajú. Tvojou úlohou je správne priradiť jednotlivé pomenovania k obrázkom. Niektoré slová môžeš spojiť aj s viacerými obrázkami. Správne možnosti nájdeš v závere pracovného zošita v riešeniach. S pani učiteľkou môžete debatovať, čo jednotlivé slová a predmety znamenajú.

 Pomôcky: farebné ceruzky

 Naučme sa, že...

Obrady životného cyklu

Sú obyčaje vykonávané počas života ľudí a sprevádzajú určité prelomové chvíle. Typická pre tieto obyčaje je ich realizácia vo väčšom spoločenstve ľudí v danej obci. Do tejto kategórie zaradíme tri prelomové udalosti a to: narodenie dieťaťa spojené s krstom, uzavretie manželstva počas svadby a úmrtie človeka spojené s pohrebom.

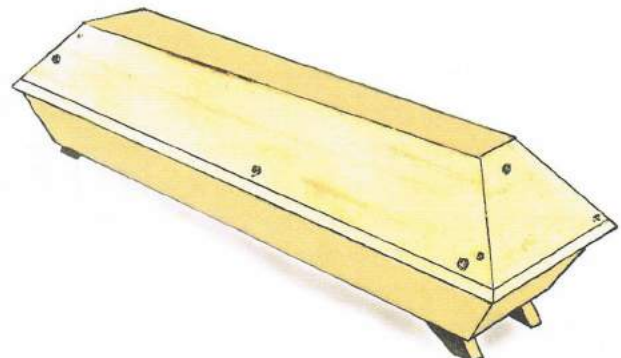
Narodenie dieťaťa ako príchod človeka na svet bolo významnou udalosťou, po ktorej prichádzal kresťanský krst. Ten mal zbaviť dieťa tzv. dedičného hriechu a prijať ho do kresťanskej rodiny. Krst dieťaťa je spájaný aj s následnou hostinou - krstinami, ktoré sa konali za účasti krstných rodičov, rodičov, starých rodičov, rodiny, susedov, zriedka i muzikantov. Na krstiny sa nosili dary pre dieťa i pre matku.

Svadba je ucelený systém obradov, pri ktorom sa uzatvára manželstvo medzi dievkou a mládencom. Tým sa mení spoločenské postavenie - z mládenca sa stáva muž a z dievky žena. Svadobné obdobie sa delí na tri časti: predsvadobné, svadobné a posvadobné. Sprevádzajú ich rôzne obrady, piesne, tance, vinše a svadobné znaky ako svadobný veniec/parta, pierko, svadobný odev, rôzne svadobné funkcie jednotlivých osôb a pod.

Úmrtie človeka ako jeho koniec patrí medzi smutnejšie udalosti, ktoré však boli a aj sú neoddeliteľnou súčasťou života. Spájané bolo s kresťanským pohrebom ako rozlúčkou pozostalých so zosnulým. Aj tento obyčaj sprevádzalo mnoho znakov, medzi ktoré patrí najmä smútok či nosenie tmavého odevu. Pochovávanie zosnulých malo svoj ustálený poriadok a miestom posledného odpočinku boli aj sú cintoríny.

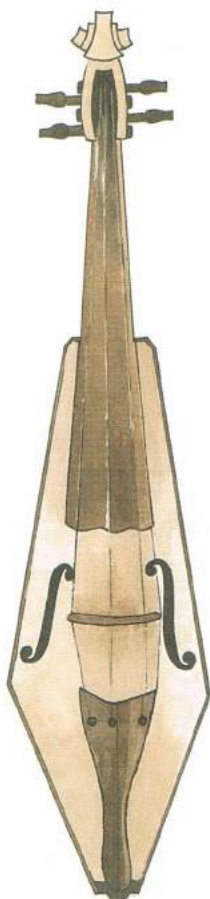

narodenie
náhrdelník
parta
krstná dečka
truhla
zem
kolíska
sobáš
pierko
náhrobník
kríž
mladucha
kar
krstiny
družba
vienok
čepiec
čepček
sviečka
hostina
muzikanti
kmotra
koláč
smútok
sloboda
ženích
výbava
voz
cintorín
hračka
kostol
perinka
svokra
družbovská palica
starejší
hrobár
modlitba

Hudobná kultúra na Orave

✓ Hudobná osemsmierovka

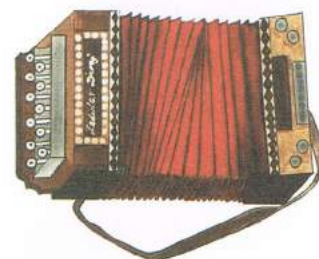
- Hudobná kultúra Oravy je rozmanitá, nájdeme v nej bohaté zastúpenie hudobných nástrojov, ktoré sa používali pri rôznych príležitostiach.
- Šesťdierkové píšťaly, koncovky, píšťalky – dvojačky či gajdy, husle, basička či heligónka – tieto i mnohé iné nástroje zabávali ľudí. Pri práci aj pri zábave, na tanečnej zábave, ale rovnako hudobné nástroje potešili i ľudí, ktorí hrali sami pre seba. Takto hrávali napríklad pastieri, ktorí na paši hrávali i pre svoje ovečky, kravy či husi.

● Úloha:

Pripravili sme si pre teba osemsmierovku, ktorá obsahuje slová súvisiace s hudobnou kultúrou. Tvojou úlohou je nájsť všetky slová a následne vypísať písmenká, ktoré ti ostali, čím dosiahneš riešenie tajničky. Svoju odpoveď si môžeš skontrolovať so správnymi riešeniami úloh, ktoré sa nachádzajú na konci zošita. Okrem slovného riešenia ti na záver úlohy ostanú aj štyri znaky. Pokús sa s pani učiteľkou tieto znaky pomenovať a opäť si svoje tvrdenia over.

✎ Pomôcky:

pero alebo ceruzka

A	K	N	Ó	G	I	L	E	H
K	O	M	E	Z	D	O	T	Z
O	V	E	P	S	H	U	N	Á
N	E	A	K	Č	I	S	A	B
C	P	Í	Š	Ť	A	L	K	A
O	O	O	V	E	R	D	I	V
V	P	E	L	S	U	H	Z	A
K	D	B	A	K	👁️	🎵	U	🎵
A	Š	O	D	J	A	G	M	🎵

Hľadaj slová:

basička, drevo, gajdoš
heligónka, husle, koncovka
muzikant, odzemok, polka
popovok, píšťalka
spev, zábava

Riešenie osemsmierovky:

● Úloha:

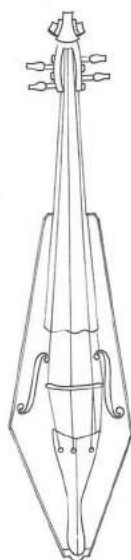
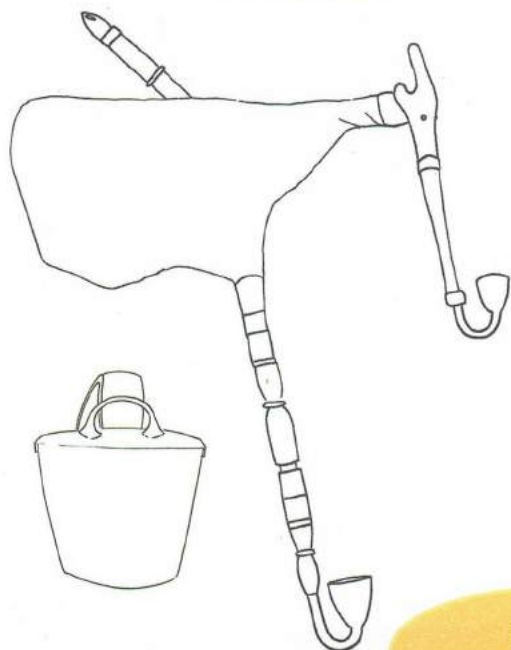
Jednotlivé ľudové hudobné nástroje si po vylúštení osemsmierovky môžeš vymalovať. Skús názvy čiarou priradiť k jednotlivým obrázkom.

Píšťalka
dvojačka

Oravské
dvojhlasné hajdy

Husle
oktávky

Basička

Plechový
zvonec

🔑 Naučme sa, že...

Hudobná kultúra na Orave

Pod týmto pojmom rozumieme ľudovú tvorbu, ktorá zastrešuje piesne, hudobné nástroje a ostatné formy obsahujúce hudobné prejavy (riekanky, detské hry...). Vyznačuje sa pestrosťou a rôznorodosťou. Podľa výskytu hudobných nástrojov, ktoré majú dodnes silné zastúpenie môžeme spomenúť píšťalky, gajdy, sláčikové nástroje či heligónky. Každý z týchto nástrojov zastával v minulosti svoje miesto. Zvonce sa pripínali hovädziemu dobytku i ovciam, aby ich pastieri mohli podľa zvuku nájsť. Napríklad také píšťalky ako dvojačky, koncovky či šesťdierkové píšťaly boli obľúbené a používané u pastierov na salašoch. Rovnako ako gajdy, ktoré však boli aj nástrojom, ktorý hrával počas tanečných zábav. Jeden gajdoš tak dokázal zabaviť ľudí pri tanci i speve počas dlhej tanečnej zábavy. Vývojom spoločnosti a s príchodom nového hudobného repertoáru sa zvyšoval počet sláčikových muzík. V mnohých lokalitách na Orave bolo špecifické používanie malej basy - basičky. 20. storočie prinieslo rozmach nových typov tancov ako polka či valčík, ku ktorým muzikanti hrávali na heligónkach či akordeónoch. Išlo o novú módnu vlnu piesní, tancov a nástrojov, ktorá postupom času prenikla aj do ľudového repertoáru. Dnes na Orave nájdeme muzikantov, ktorí hrajú ľudové piesne na starších aj novších typoch ľudových hudobných nástrojov. Určite si takéto videl už aj ty. **Skúsiš niektoré vymenovať?**

Gajdošská hudobná kultúra na Slovensku

✓ *Huk nie je hluk*

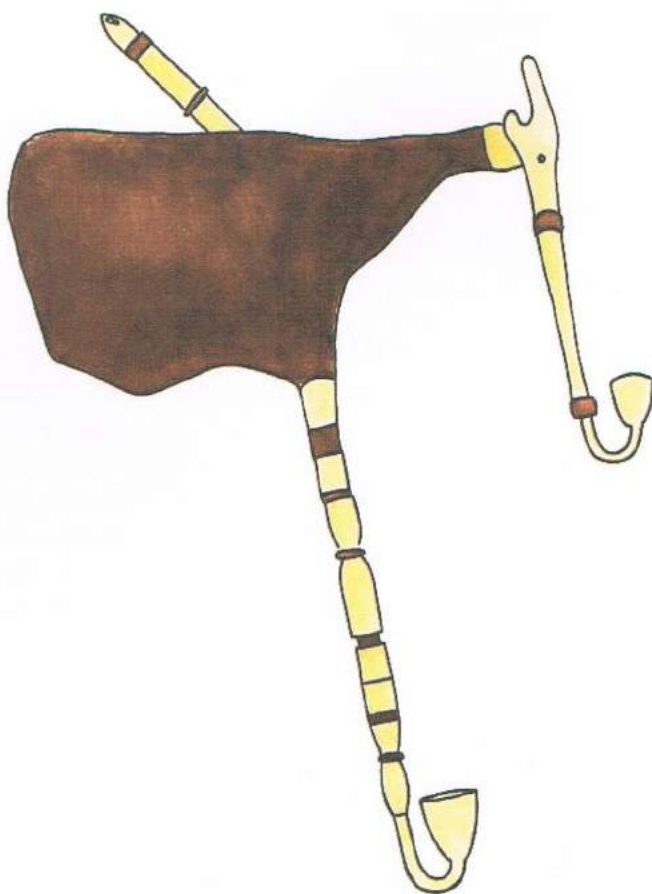
- Oj, dude moje dude, gajde moje gajde... - takto začína jedna z gajdošských ľudových piesní z hornej Oravy, známa napríklad v Oravskej Polhore, Sihelnom, Rabči, Rabčiciach i v ďalších susedných obciach.
- Gajdošská kultúra na Slovensku je dodnes v mnohých oblastiach stále živá. Spomínané obce na hornej Orave sa taktiež pýšia mnohými šikovnými gajdošmi rôznych generácií a žijú tu aj ich zruční výrobcovia.
- Na Slovensku existuje niekoľko typov gájd, na obrázku sú zachytené oravské dvojhlasné gajdy a vzor zakončenia huku, teda melodické a burdónovej písňaly.

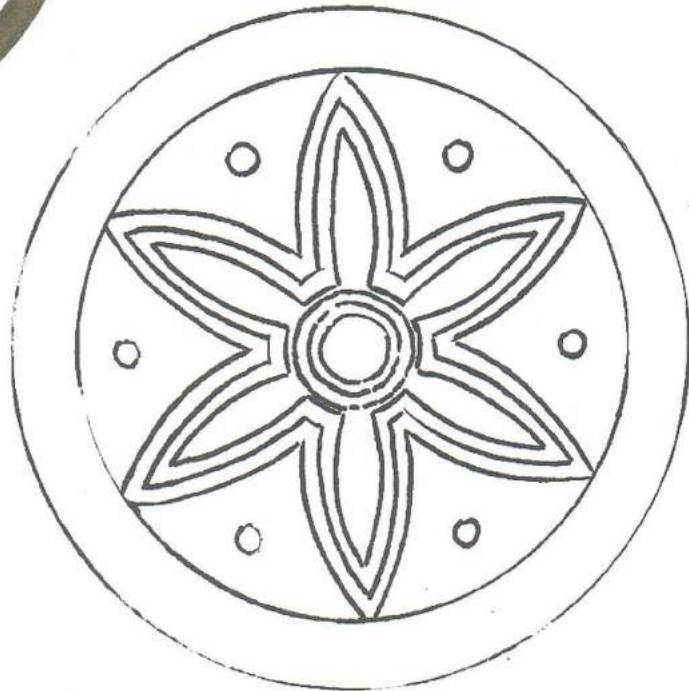
● *Úloha:*

Na farebný žltý alebo hnedý papier, prekresli pomocou kružidla okrúhly vzor huku z druhej strany zošita a snaž sa ho vystrihnúť po obvode čo najpresnejšie. Po vystrihnutí si čiernou fixkou vyznač vzory, ktoré vidíš na obrázku. Takto zhotovené vzory môžeš napríklad prešit bavlnkou a zavesiť v triede ako výzdobu okolo dverí, okien, nástenky alebo kdekoľvek inde.

Pomôcky:

farebný papier (hnedý, žltý), nožnice, čierna fixka, nitka (bavlnka, špagát), ihla

🔪 *Naučme sa, že...*

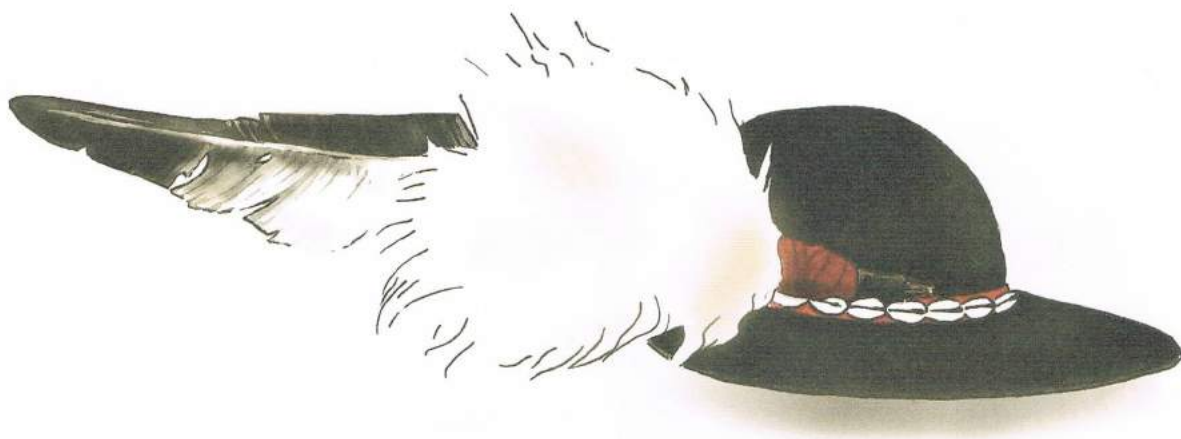
Gajdošská hudobná kultúra Slovenska

Je od decembra 2015 zapísaná do zoznamu nemotného kultúrneho dedičstva UNESCO. História gájd a gajdošskej kultúry na Slovensku siaha až do 14. storočia a do dnešného obdobia sa zachovala odovzdávaním z generácie na generáciu. Táto špecifická hudobná kultúra sa vo veľkej miere vyskytovala v roľníckom a pastierskom prostredí Slovenska. Na Orave boli a dodnes sú rozšírené dvojhlasné gajdy. Tento sólový hudobný nástroj sa postupom času a vývojom v spoločnosti spájaj aj s husľami a vytváralo sa zoskupenie tzv. gajdošská dvojka. Gajdoš a huslista boli neoddeliteľnou súčasťou tanečných zábav i rôznych spevných príležitostí. Spev sa v sprievode gájd vyznačuje špecifickým prejavom, v ktorom spevák alebo speváčka zaspieva celú slohu piesne na jeden krát, tzv. na jeden dych. Medzi významných gajdošov z obcí Oravská Polhora či Sihelné patrili napríklad Jozef Zboroň, Jozef Luscoň či Ján Ferneza. **A ty? Počul/počula si už naživo zvuk gájd?** Ak nie, určite na internete nájdeš množstvo videí a tento špecifický nástroj zaujme aj teba.

Oravskí Gorali

- Ľudia, žijúci na slovensko-česko-poľskom pomedzí sú etnografickou skupinou, označovanou pod názvom Gorali.
- Pomenovanie Goral je odvodené od slova horal, čo kedysi označovalo človeka, ľudí žijúcich v horskom prostredí.
- Gorali sa dodnes vyskytujú na Kysuciach, Orave, Spiši a v niektorých obciach na Liptove či Horehraní.
- Okrem špecifického nárečia sa vyznačujú aj výraznými klobúkmi, ktoré zdobia morské mušličky či perá Orla skalného.

● Úloha:

Prekresli si tvar klobúka na voľné miesto pracovného zošita, z červeného papiera si vystrihni tenký pásik, ktorý nalepíš na klobúk. Následne si na žltý alebo béžový papier nakresli mušličky, ktoré opatrne vystrihni a postupne prilep na červený pásik. Pierko si môžeš dokresliť alebo vyrobiť z vaty, či pierka menšieho vtáčika, ktoré nájdeš napríklad v parku.

Pomôcky:

čierna fixka alebo pastelka, **červený papier**, **žltý** alebo **béžový papier**, lepidlo, vata

✂️ Naučme sa, že...

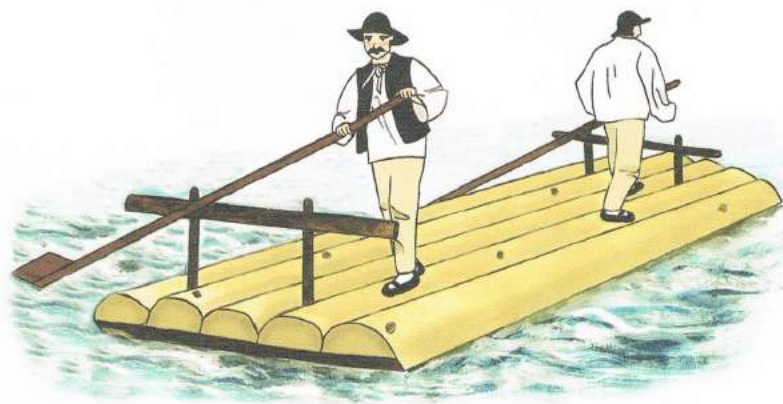
Gorali

Sú etnografickou skupinou žijúcou na slovensko-česko-poľskom pomedzí v regiónoch Kysuce, Orava a Spiš. Dodnes žijú aj v Liptove (Liptovská Lúžna, Liptovská Teplička, Huty, Veľké a Malé Borové) či v obciach Pohorelá a Lom nad Rimavicou. Na hornej Orave Gorali žijú v jedenástich obciach a delia sa na dve veľké skupiny: beskydskí a zatatranskí Gorali. Hornooravci boli známi aj ako predajcovia plátna široko-ďaleko. V roku 1788 cisár Jozef II. vydal povolenie na voľný predaj tovaru po celej rakúsko-uhorskej monarchii. Aj muži z goralských obcí chodili po svete, zarábali si na živobytie a boli známi prevozom tovaru na pltiach. Jednou z najznámejších častí odevu Goralov je mužský klobúk, ozdobený malými morskými mušličkami. Rôzne spomienky starších obyvateľov tvrdia, že mušličky si na goralské klobúky mohli pridať muži až po splavení tovaru k moru. Iní spomínajú, že mušle boli bežným platidlom v prímorských krajinách a vzhľadom k množstvu, ktoré muži počas obchodných ciest získali, si ich pripínali a tak ozdobovali svoje klobúky. Dnes sa klobúky inšpirované tými goralskými predávajú snáď na každom trhu či jarmoku. Právě morské mušličky sú však nahrádzané inými, umelými alebo sklenenými. **Videl/videla si už taký klobúk? Alebo ho už dokonca máš? A kam ho nosievaš?**

Pltníctvo

✓ *Idú plte dolu vodou*

- Pltníctvo ako spôsob vodnej dopravy bol rozšírený v mnohých oblastiach Slovenska, ani Orava nebola výnimkou.

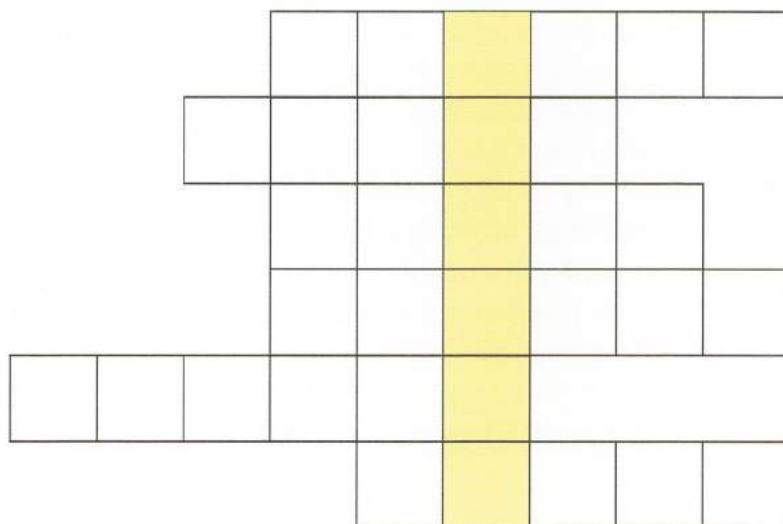
- Na pltiach sa prevážali rôzne druhy tovarov v rámci územia dnešného Slovenska a často aj za jeho hranicami, ako ste sa už naučili, šikovní a vychytraní pltníci pochádzali z oblastí hornej, strednej i dolnej Oravy.

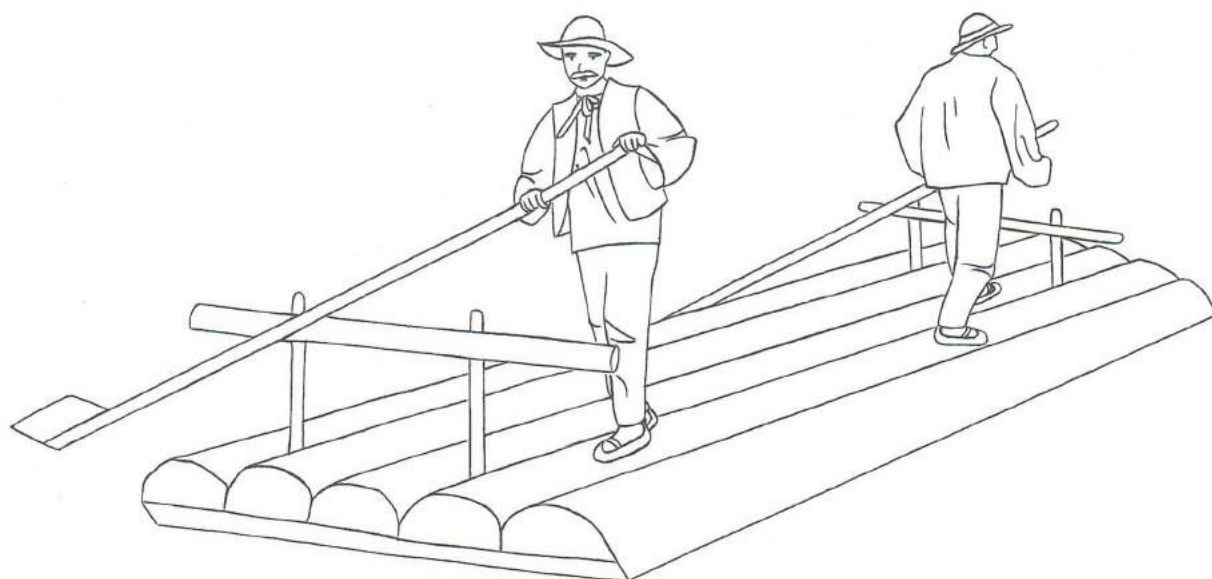
● *Úloha:*

Tvojou úlohou je prečítať si náučný text o pltníctve a podľa nápovedí vyplniť tajničku. Riešenie tajničky tvorí pomenovanie hlavného pltníka. V závere pracovného zošita si môžeš overiť svoje odpovede, či si postupoval správne. Môžeš si i vymalovať obrázok na ďalšej strane.

Pomôcky: pero

- 1 - rastlina, ktorá má fialové kvietky a z jej blizien sa vyrába vzácne korenie
- 2 - rieka, do ktorej sa vlieva rieka Váh
- 3 - textília, ktorá sa vyrába z ovčej vlny, kedysi sa z nej zhotovovali mužské nohavice, haleny
- 4 - osoba, ktorá pracovala na plti a prevážala tovar
- 5 - jedna zo základných textílií ľudí v minulosti
- 6 - materiál, z ktorého sa zhotovovali plte

🔗 Naučme sa, že...

Pltníctvo

Patrilo medzi hojne rozšírenú formu vodnej dopravy, dopravným prostriedkom bola plť. Rozvoj pltníctva na Slovensku súvisel s prepravou rôznych druhov tovarov, prevážalo sa najmä drevo, predmety banskej činnosti, textil, či dokonca potraviny. Pltníctvo bolo rozšírené najmä v horských oblastiach Slovenska, najčastejšie splavované boli rieky Orava, Váh, Kysuca, Poprad, Dunajec či Hron. Niektoré rieky bolo možné splavovať iba časť roka, iné celoročne. Orava sa vlieva do Váhu, Váh do Dunaja, ktorý pokračuje až po Čierne more. A tak sa i oravskí pltníci na svojich obchodných cestách dostávali až k moru, niekedy až za hranice vtedajšej monarchie. Pltníci mali svojský spôsob života, názvoslovie i špecifické obyčaje (piesne, rozprávania, povesti...). Dôležité bolo rozdelenie pracovníkov na plti. Hlavné slovo mal faktor, teda hlavný pltník, ďalším bol predník, teda skúsený chlap, ktorý vedel riadiť plť. Menej skúsených, začiatočných pltníkov poslali na koniec plte a nazývali ich preto zadníci. Pltníctvo začalo postupne zanikať v polovici 19. storočia. Súviselo to predovšetkým s výstavbou železníc ako rýchlejšej formy prepravy tovaru a s výstavbou vodných priehrad. Aj dnes máme možnosť vidieť pltníkov a plte, ale iba ako formu zážitkového turizmu. Na Dunajci, Orave i Váhu. Pltníci prevážajú ľudí na pltiach na krátkych úsekoch riek, rozprávajú im rôzne príbehy či povesti o pltníkoch, miestach a ľuďoch. A tak si dnes každý môže aspoň na krátku dobu vyskúšať, aké je to plaviť sa na takej plti. Aj na Orave si môžeš vyskúšať spltiť rieku. **Vieš kde?** No predsa medzi Hornou Lehotou a Oravským Podzámkom. **Možno sme ti dali tip na dobrý výlet s rodičmi.**

Malatinské koberce

✂ *Vystrihovačka*

- Množstvo látky ľudia strihali napríklad pred tkaním kobercov. Staré nepotrebné textílie sa postrihali na tenké pásiky a následne sa z nich tkali koberce.
- Známi výrobcovia kobercov boli v Malatinej a aj dnes sa tejto činnosti v obci venuje niekoľko tkáčok.
- Na dedinách sa vyskytovalo nielen tkanie kobercov, ale najmä tkanie plátna, založené na domácej výrobe.

- ✓ Skúsiš si sám/sama vytvoriť papierový koberec, ktorý ti môže poslúžiť napríklad ako záložka do knihy?

● *Úloha:*

Z farebného papiera si vystrihni minimálne dvadsať kusov tenkých pášikov vo veľkosti 1cm x 5 cm a dva pášiky z bieleho papiera.

Pášiky bieleho papiera na koncoch nastrihni nožičkami, čím vytvoríš tzv. strapce na začiatku a konci koberca. Jednotlivé farebné pášiky naliepast na seba tak, aby sa postupne prekrývali.

Farebné papieriky môžeš striedať pravidelne alebo nepravidelne a tým ti vzniknú pestrofarebné koberce.

✎ *Pomôcky:*

farebný papier, nožnice, lepidlo

Naučme sa, že...

Malatinské koberce

Obec Malatiná, nachádzajúca sa na dolnej Orave v okrese Dolný Kubín, je známa nielen pastierstvom a chovom oviec, ale aj výrobou tkaných kobercov. Pre každodenný život bol potrebný textil, látky rastlinného či živočíšneho pôvodu (konope, ľan či vlna), z ktorého sa šili odevy alebo úžitkové predmety. Okrem toho sa tkaním na krosnách zhotovovali aj koberce - tzv. handričkové koberce. Tie vznikali z nepotrebných a obnosených látok, ktoré sa nastrihali na pásiky a postupne sa zatkávali. Pestrosť týchto textílií sa prejavila aj v hotovom výrobku. Niektoré koberce boli svetlé, iné tmavé, ďalšie farebné a vytvárali rôznorodé vzory.

V Malatinej sa koberce nevyrábali len pre vlastnú potrebu, ale dokonca ich domáci chodili predávať na jarmoky v Dolnom Kubíne, Veličnej, Ružomberku, i na vzdialenejších miestach. Kvalita kobercov z Malatinej preslávila túto obec natoľko, že ľudia z rôznych kútov Slovenska posielali šikovným ženám nevyužívané textílie a utkané koberce výrobcovia poslali naspäť. Takto vdychovali nepotrebným látkam nový život a funkciu. Možno tento nápad inšpiruje aj teba. **Skvelá forma recyklácie, čo myslíš?**

Maľovaný riad

- Vieš, že trstenská keramika bola vychýrená nielen na Orave, ale aj za jej hranicami?
- Hlinené riady boli vyrábané najmä pre ich úžitkovú funkciu, popri zhotovení sa však nezabúdalo ani na estetickú funkciu

✓ Vedel/a by si sám/sama vytvoriť zdobenie na trstenskej keramike?

● Úloha:

Tvojou úlohou je prekresliť vybraný predmet (misa, tanier alebo krčah) na voľné miesto v zošite a vyzdobiť ho podľa seba. Použiť môžeš vzory z obrázku (srdiečko, bodky, vlnovky, čiarky, kvietky, lístky...), alebo skús hlinený riad skrášliť vlastným vzorom, či dokonca i názvom.

✎ Pomôcky:

farebné ceruzky (hnedá, sivá, modrá, zelená...)

Naučme sa, že...

Trstenská keramika

Značný význam pre život ľudí malo hrnčiarstvo. Hrnčiari vyrábali najskôr ručne tvarované predmety a neskôr sa výroba realizovala na hrnčiarskom kruhu. Takto pripravená keramika sa vypaľovala v peciach pri vysokej teplote. Hotové výrobky mali najmä úžitkovú funkciu a používali sa počas každodenného života, predovšetkým v kuchyni (miska, džbán, tanier, hrniec, pekáč, pohár, dvojačky...). Popri výrobe sa však nezabúdalo ani na estetickú funkciu. Hlinený riad sa zdobí rôznymi geometrickými či rastlinnými vzormi ako boli vlnovky, čiary, bodky, srdiečka, lístky, kvietky a mnohé iné. Hrnčiari žili a pracovali v rôznych obciach na Orave. Dodnes známa a fungujúca výroba keramiky je v Trstenej. Hrnčiarsky cech tu vznikol už v roku 1870. Dnes sa výrobe nielen úžitkovej, ale aj dekoratívnej keramiky venuje ľudový výrobca pán Lubomír Holma. Ten okrem dielne prevádzkuje od roku 2015 aj súkromnú základnú umeleckú školu zameranú na zachovanie hrnčiarskej tradície na hornej Orave. S hrnčiarimi sa dnes môžeš stretnúť najmä na ľudových jarmokoch, kde točia na kruhu. Tak čo, skúsiš to niekedy aj ty?

Ľudový odev

✓ Každý odev bol iný

- Odev ľudí v minulosti podliehal viacerým pravidlám ako napríklad vek, pohlavie či majetnosť.
- Detský odev sa líšil od odevu dospelých, najmenšie deti nosili jednoduché košielky, asi od štyroch až piatich rokov dostávali chlapci košielku a nohavice, dievčatá sukňu a košielku, v dospelujúcom veku bol už odev mládeže vo veľkej miere podobný odevu dospelých. Odlišnosti boli najmä v jednotlivých znakoch ako farebnosť, nosenie pierka, venčeka a pod. Pre vydaté ženy boli určené čepce či šatky, starší ľudia nosili odevy striedmejších, predovšetkým tmavších farieb.

● Úloha:

Tvojou úlohou je prečítať si náučný text a na základe prečítaného doplniť názvy jednotlivých častí ľudového odevu na obrázkoch podľa typu. Pri správnom riešení úloh na konci zošita nájdeš aj nárečové slová jednotlivých odevov, tak ako sa nazývali v obciach, z ktorých pochádzajú.

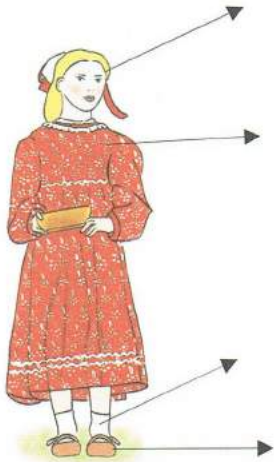
 Pomôcky: pero

 Naučme sa, že...

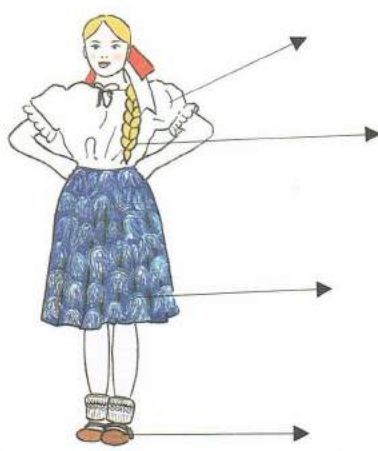
Ľudový odev

Je súbor odevných súčastí, ktoré sa využívali na odievanie ľudí v minulosti. Hlavnou funkciou odevu je ochrana tela pred vplyvmi počasia. Úžitková funkcia ide ruka v ruku s úlohou estetickou. Odevy sa zhotovovali v domácom prostredí z konopných, ľanových alebo súkenných textílií. To, aký odev človek nosil, hovorilo veľmi veľa o jeho pohlaví, veku, sociálnej príslušnosti, stave či zamestnaní. Ľudový odev mal v minulosti mnohé odlišnosti.

- Odev detí bol veľmi jednoduchý, malé bábätká boli zabalené v plienkach a povojníkoch. Deti, ktoré začínali chodiť, dostali jednoduché košielky – vigančky. Siahali až po päty. Zhotovované boli z mäkkšieho plátna, prípadne zo starších odevov dospelých ľudí. Chlapci a dievčatá až do vyššieho veku nosili rovnaký odev, chodili zväčša bosé, v zime mali na nohách kapce, krpce alebo onuce.
- Odev školákov sa vyznačoval odlišnosťou medzi chlapcami a dievčatami. Chlapci dostali jednoduché plátenné nohavice a košeľu, vestu a klobúk, dievčatá taktiež košeľu, nazývanú aj oplecko alebo rukávce, vestičku nazývanú brusliak a jednoduchú spodnú a vrchnú sukňu. Na nohách nosili krpce alebo čižmy, často však tiež chodievali bosí.
- V období dospievania bol odev takmer rovnaký, ako u dospelých. Rozdiel bol najmä vo farebnosti a v niektorých znakoch ako bolo mládenecké pierko, opasok, u dievok koráliky či venčeka.
- Pre ženatých mužov sa veľa nezmenilo, po svadbe však nenesli mládenecké pierka. Pre vydaté ženy bolo charakteristické nosenie čepcov alebo šatiek. V odevu starších ľudí prevládali najmä tmavšie farby a využívala sa o niečo väčšia striedmosť.
- Počas zimného obdobia nosievali muži kožuchy alebo tzv. haleny a ženy kožúšky alebo veľké vlnené šatky, nazývané vlniaky.

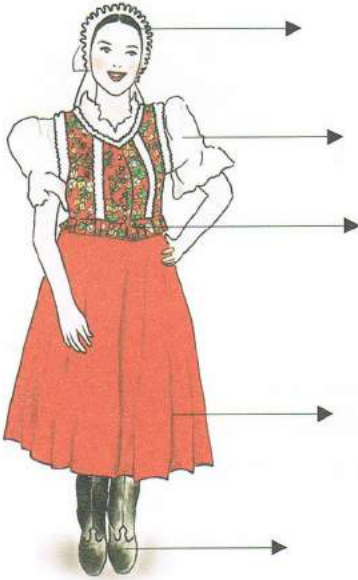
dievčatko zo Sihelného

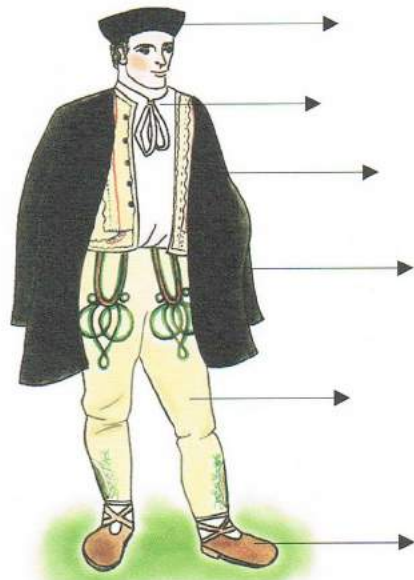
dievča z Oravskej Polhory

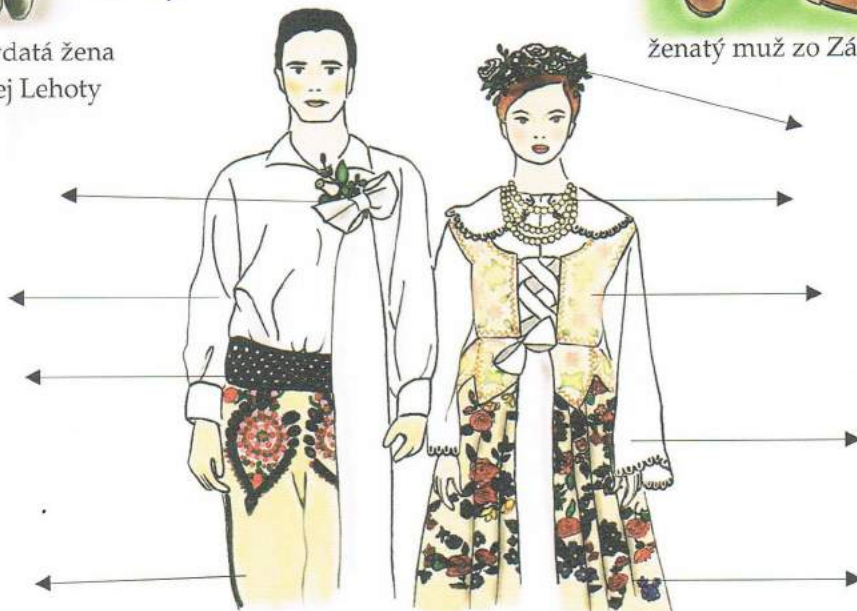
chlapci z Lokce

mladá vydatá žena
z Hornej Lehoty

ženatý muž zo Zázrivej

ženích a nevesta z Hladovky

Modrotlač

✓ *Modrobiely svet*

- Modrotlačiarstvo je druh farbiarstva, v ktorom sa využíva farbivo - indigo, ktoré zafarbí textíliu do modrých odtieňov.
- Základom modrotlače je vytváranie rôznych vzorov pomocou foriem, obľúbené boli napríklad rastlinné motívy.
- Modrotlačiarci si niektoré formy zhotovovali aj sami, niektoré boli drevené, niektoré obsahovali drôtičky alebo pliešky. **Skúsiš to aj ty?**

● *Úloha:*

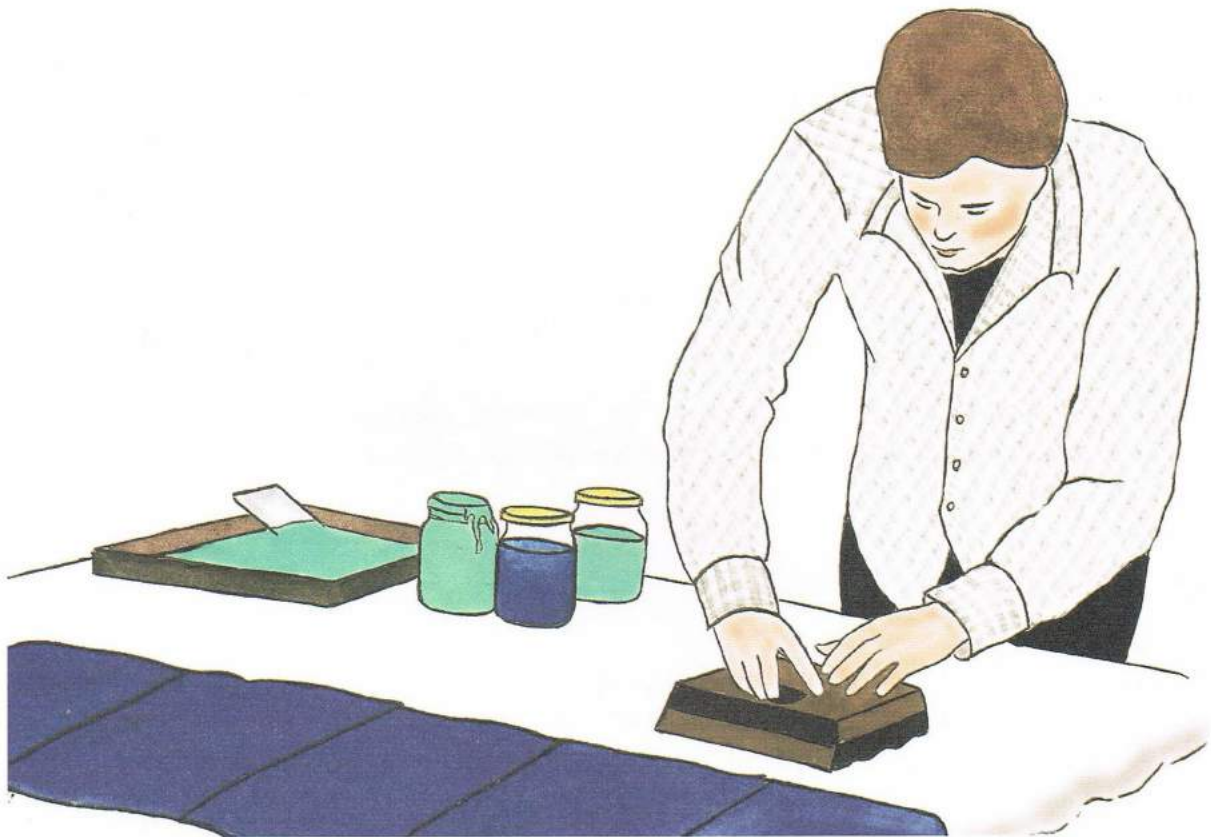
Úloha pre teba bude v skutočnosti o niečo jednoduchšia ako mali modrotlačiarci kedysi. Skús si vytvoriť formu zo zemiaku. Tvojou úlohou je prekrojiť zemiak, nakresliť naň jednoduchý vzor, ktorý ti následne pani učiteľka pomôže vyrezať. Potom ako si zhotovíš vlastnú formu, zober si tmavomodrý farebný papier a bielu temperovú farbu. Farbu nanies na formu vytvorenú zo zemiaka a postupne otláčaj farbu, čím dosiahneš pokrytie papiera peknými vzormi. Pre aký vzor sa rozhodneš, je len na tebe. Môžeš využiť predlohu, použiť fantáziu alebo sa inšpiruj predmetmi okolo seba.

Rada: vyberaj si jednoduché tvary, ktoré sa ľahko vytvoria pomocou zemiaka a nožničiek či malého nožička. Takto zhotovenú "modrotlač" môžeš použiť ako záložku do knihy, prípadne ako obal na zošit, dokonca môžeš takouto formou vytvoriť pozdrav k narodeninám, Vianociam, Dňu matiek a pod.

Pomôcky:

zemiak, nožničky alebo malý nožič, tmavomodrý papier, biela temperová farba

❖ Naučme sa, že...

Modrotlač

Je textília, farbená indigom, s potlačenými vzormi. Vzory sa vytvárajú pomocou formy, na ktorú sa nanáša rezerva, tzv. pap. Po potlačení a zaschnutí papu sa textília ponorí do kade s modrým farbivom – indigom a následne sa perie v roztoku kyseliny sírovej. Modrotlač sa na naše územie dostala v 18. storočí. Najskôr do meštianskeho odevu, v 19. storočí začala prenikať aj do ľudového odievania. Z modrotlače sa zhotovovali ženské sukne, zástery, živôtky, šatky rôznych veľkostí či časti bytového textilu ako obliečky, obrusy či prestierania cez posteľ. V jednotlivých regiónoch Slovenska sa vyskytovali rôznorodé vzory, ktoré si ľudia objednávali priamo zo vzorkovníka u modrotlačiaru alebo si hotovú metrážnu modrotlač kupovali na jarmokoch a trhoch. Modrotlačiaru používali formy, na ktorých boli najmä rastlinné vzory vyrezávané z dreva alebo z mosadzných drôtkov a plieškov. Niektorí si formy zhotovovali svojpomocne, iní oslovili špecializovaných výrobcov tzv. vzorkárov. Aj na Orave túto činnosť prevádzkovalo až do prvej svetovej vojny niekoľko dielní. Dnes pôsobia na Slovensku dvaja modrotlačiaru, ktorí sa po rokoch rozhodli oživiť toto remeslo. Prvý je Peter Trnka a druhý je rodák z Oravy, Matej Rabada, ktorý prevádzkuje dielňu v Párnici. Okrem tradičných vzorov pracuje aj s novovytvorenými a snaží sa modrotlač preniesť aj do súčasného odevného či bytového textilu. Do tejto dielne sa môžete ísť pozrieť aj osobne. **Tak čo, možno sme vám dali dobrý tip na školskú exkurziu.**

Zdobenie mužských nohavíc

✓ Rozhádzané čísla a písmená

- Aj ty vidíš len písmenká a čísla?
- Keď ich však pospájaš, vzniknú ti krásne vzory, ktoré zdobili mužské nohavice v rôznych kútoch Oravy.
- Vzory sa líšili tvarom i farebnosťou, zdobenie pozostávalo z tzv. harásov, teda farebných šnúrok, ktoré sa na nohavice našívali. Niektoré časti vzorov boli aj ručne vyšívané.

● Úloha:

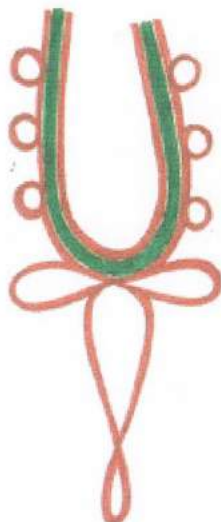
Tvojou úlohou je správne pospájať čísla a písmenká podľa poradia. Tým vznikne vzor, ktorý zdobil mužské nohavice. Niektoré časti sú predkreslené prerušovanou čiarou, tvojou úlohou je pospájať aj tieto tvary. Pomôž si predlohou, dokonca môžeš použiť aj rovnaké farby nachádzajúce sa na predlohe.

Pomôcky:

farebné pastelky alebo ceruzky (zelená, červená, čierna, fialová)

Zázrivá, Párnica
Žaškov, Istebné
Veličná, Oravská Poruba
Kraľovany

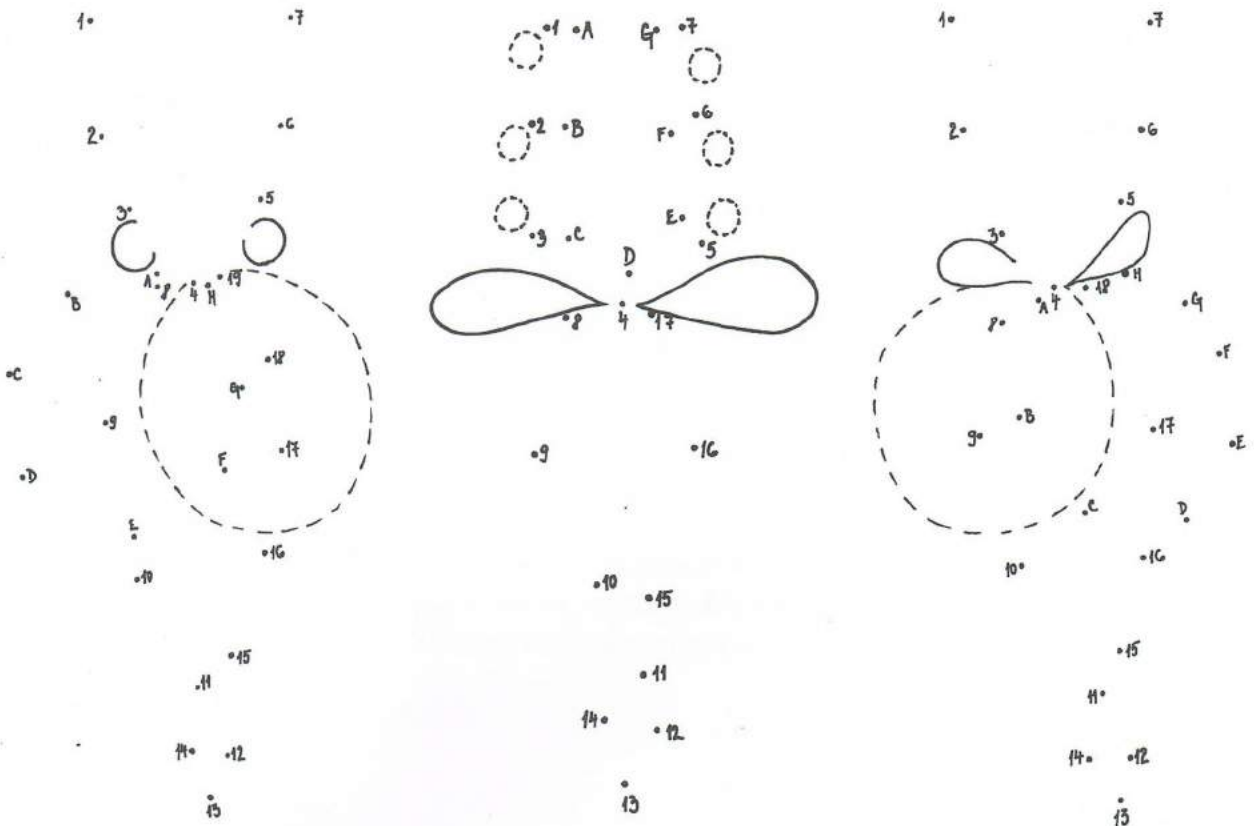
Zuberec
Habovka
Oravský Biely Potok

Hladovka
Suchá Hora
Liesek
Vitanová

Rabčice
Rabča

👉 Naučme sa, že...

Zdobenie mužských nohavíc

Mužské nohavice spolu s ostatnými odevnými súčiastkami, obuvou a pokrývkou hlavy vytvárali ucelený súbor mužského ľudového odievania. Na Orave sa vyskytovali dva typy nohavíc, často nazývané aj gate: súkenné a plátenné. Geografické a klimatické podmienky regiónu mali totižto veľký vplyv na výber materiálu, z ktorého sa odev zhotovoval. Súkenné nohavice, vyrábané z ovčej vlny, sa nosili najmä v chladnejšom období. V teplejších letných mesiacoch boli nahrádzané ľanovými plátennými nohavicami. Súčasťou nohavíc bolo aj ich zdobenie vytvárané šnurovaním, ktoré sa líšilo v rámci jednotlivých obcí. Vzory na nohavičiach sa vytvárali našívaním farebných vlnených nití, tzv. harásov, prípadne sa ich časti dozdobili vyšívaním. Na Orave sa najčastejšie vyskytovali vzory červenej, zelenej, čiernej farby a ich rôzne kombinácie. Mužský ľudový odev na Orave bol z hľadiska zdobenia oproti iným regiónom jednoduchší. V niektorých lokalitách boli vzory na mužských nohavičiach často jedinou ozdobenou časťou odevu. Práve preto sa používali farebné šnúrky, kombinované do rôznych tvarov oblúčikov, slučiek, vlnoviek či osmičiek. **Tak čo? Skúsiš si aj ty ozdobiť takouto formou napríklad plátennú tašku alebo ruksak?**

Ženské a dievčenské vestičky

✓ *Maľovaný zošit*

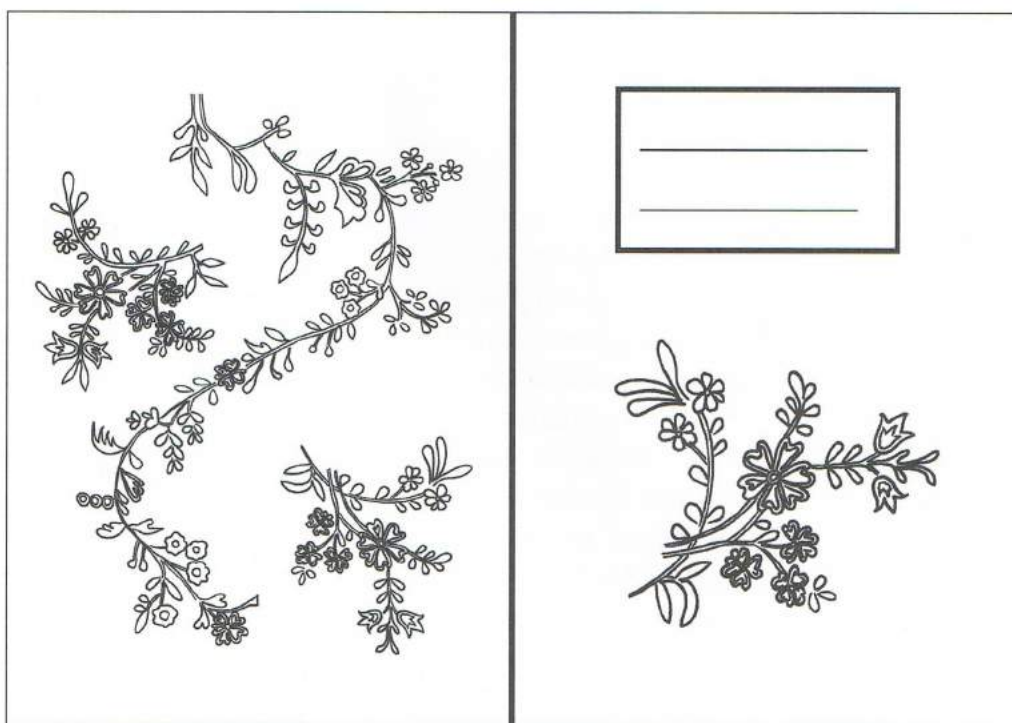
- Tentokrát sme pre teba pripravili niečo, čo skrášli tvoj zošit alebo slovník.
- Spestri si svoje učebné pomôcky, ktoré si sám/sama zhotovíš.
- Na obrázku vidíš kvety, ktoré sa vyšívali na dievčenské a ženské zamatové vestičky v Zuberci a boli súčasťou ľudového odevu žien a dievok

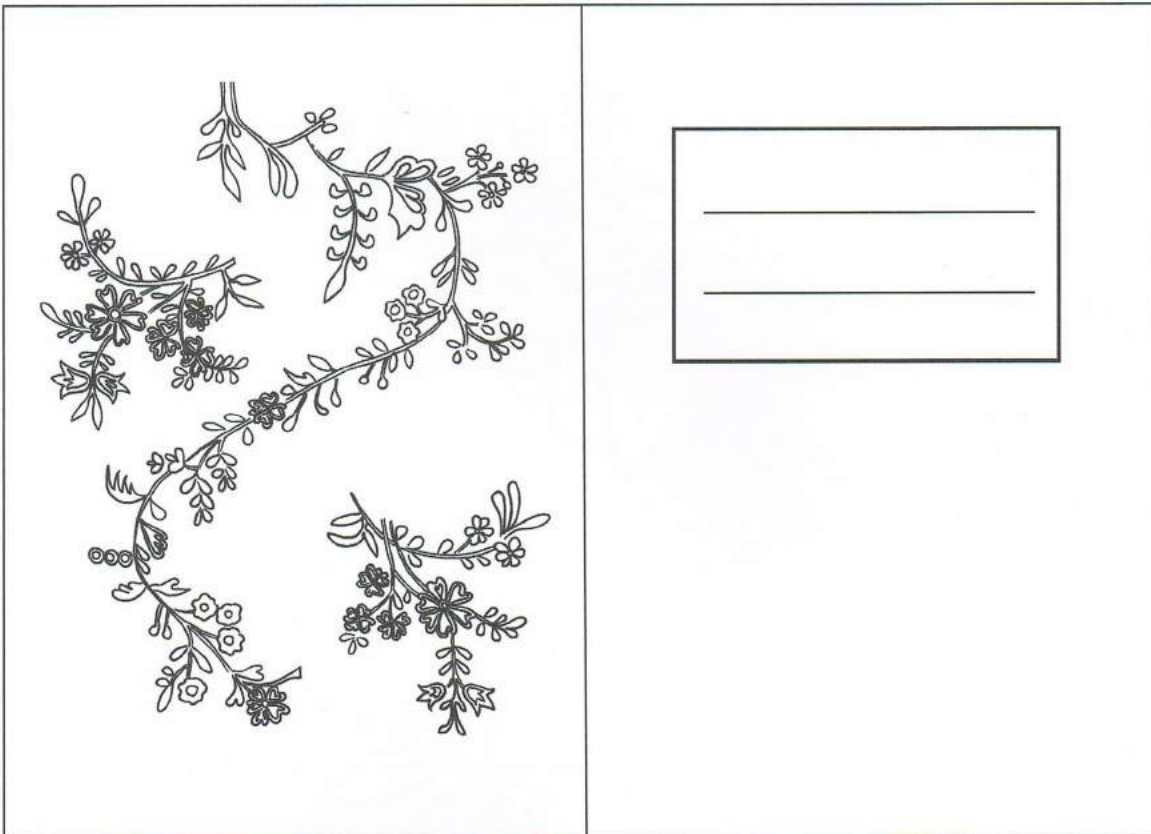
● *Úloha:*

Tvojou úlohou je vymaľovať kvety a vystrihnúť si obal podľa čiar, do pripravených políčok napíš svoje meno, predmet, školský rok a triedu, ktorú navštevuješ. Takto vyrobený obal si založ pod priehľadný obal a skrášli svoj slovník alebo zošit.

Pomôcky:

nožnice, farebné pastelky a fixky

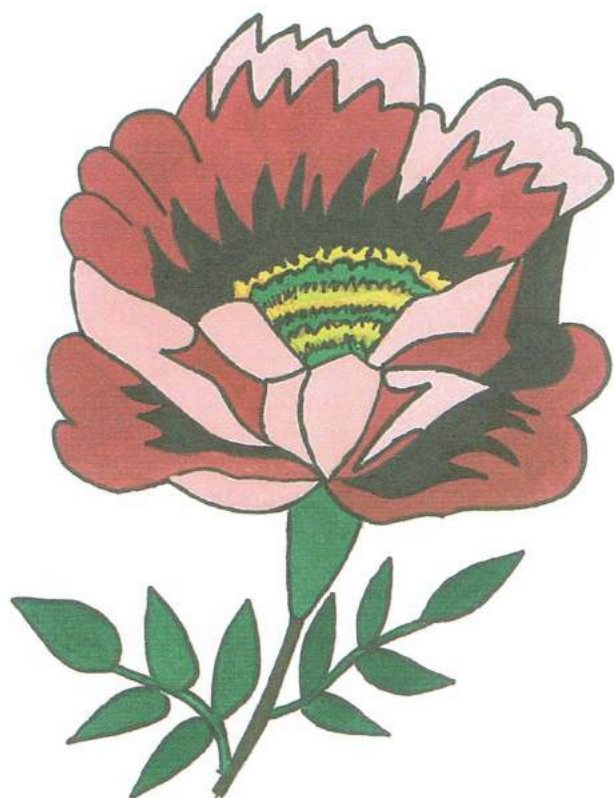

🔗 Naučme sa, že...

Ženské a dievčenské vestičky

Jednou z častí ľudového odievania žien a dievok boli vestičky, nazývané aj lajblíky alebo brusliaky, ktoré boli bez rukávov a zakrývali hornú časť tela. Zhotovené boli z rôznych druhov látok. Na Orave boli rozšírené najmä zamatové, brokátové, kartúnové či kašmírové vestičky, ktoré sa podšívajú domácim plátnom. Lajblíky sa spájali na hrudi pomocou gombíkov, spôn alebo šnúrok. Vestičky sa zdobili rôznymi výšivkami, nášivkami, flitrami či korálikmi. Sviatočný lajblík bol bohatšie zdobený a bol aj z inej látky. Pracovný lajblík bol naopak omnoho jednoduchší a bez zdobení. V obciach na dolnej Orave sa zvykla na lajblík uviazať veľká šatka, tzv. šáfolka alebo kosička. Vzor, ktorý vidíš na obrázku pochádza z dievčenskej sviatočnej vestičky zo Zuberca, ktorá je ušitá zo zamatu a ozdobená farebnou výšivkou z bavlnených nití. **Vieš, že aj muži nosili podobné vesty?** A nosia ich aj dnes, aj muži aj ženy, napríklad na rôznych folklórnych festivaloch, podujatiach alebo počas rôznych príležitostí, aby skrášlili svoje súčasné módne oblečenie.

Tylové šatky

✓ *Maľuj podľa čísel*

- Na obrázku je vyobrazený kvet ruže, ktorý je súčasťou výšivky na ženskej sviatočnej tylovej šatke z Chlebníc.
- Takéto časti ľudového odevu neboli bežnou súčasťou každodenného nosenia, nosili sa len na sviatočné príležitosti, ako bola napríklad návšteva kostola, rôzne cirkevné slávnosti alebo významné rodinné udalosti (svadba, krstiny...).
- Vyšívanie na jemnej tylovej textílii bolo časovo náročné, teraz si to môžeš skúsiť aj ty, avšak namiesto ihly a nite skús použiť farebné fixky.

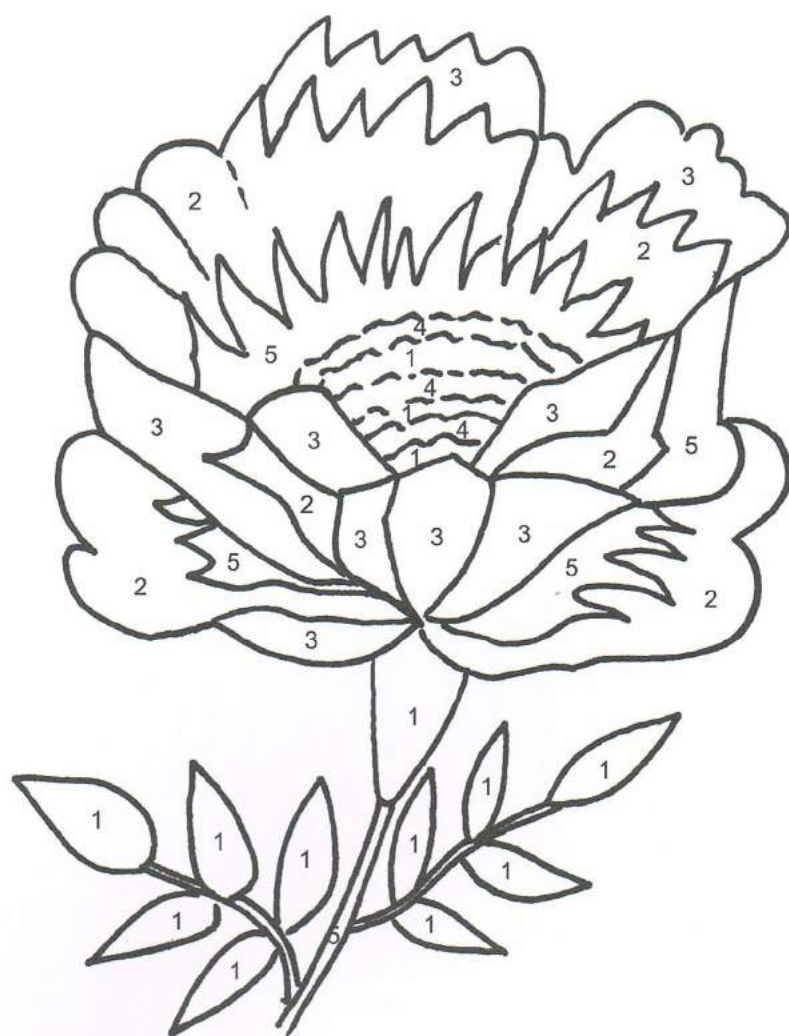
● *Úloha:*

Vymaľuj ružu podľa vzoru, na jednotlivé časti kvetu použi farebné fixky s tenkým hrotom, farebnosť kvetu je určená podľa čísel. Pri farbení dávaj pozor, aby si vymaľoval len presne určenú časť. Pomôže ti, ak si najskôr farebnou fixkou obtiahneš obrisy vyznačeného tvaru.

1 - **zelené** lístky, 2 - **červené** lupienky, 3 - **ružové** lupienky, 4 - **žltá** striedka, 5 - hnedá stopka a časť kvetu

Pomôcky:

farebné fixky

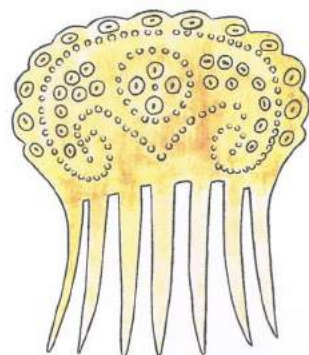
🧵 Naučme sa, že...

Tylové šatky

Súčasťou ženského sviatočného odevu v Chlebniciach boli aj vyšívané tylové šatky. Tyl patrí medzi vzácnejší druh textílie a v ľudovom prostredí sa začal vyskytovať od polovice 19. storočia. Tylové šatky boli doplnkom ženského odevu, ktorý sa nosil na rôzne spoločenské či sviatočné príležitosti. Štvorcové šatky sa najskôr zložili do trojuholníkového tvaru a uviazali na čepce, ktoré boli hlavným znakom vydatých žien. V Chlebniciach sa na šatky vyšívali napríklad kvetinové ornamente rôznych farieb a doplnkovým zdobením boli aj čipky.

Vyšívanie je najrozšírenejším zdobením textilu. Pomocou nití a ihly a si každá šikovná žena vedela vyšiť ornament na časti odevu podľa vlastných schopností a šikovnosti. Výšivky a zdobenie na odevoch však mali v jednotlivých obciach svoje pravidlá a zaužívané vzory. Vyšité kvety na tylových šatkách z Chlebníc sú zhotovené technikou vyšívania tzv. plným stehom. Množstvo a pestrosť výšiviek na odevoch často odrážali aj vyššie sociálne postavenie svojich nositeľov. Aj dodnes niektoré ženy v Chlebniciach takéto šatky nosia, napríklad počas rôznych cirkevných sviatkov. **Videl/videla si už niekedy naživo takto vyperádenú žienku aj u vás?**

Ženský hrebienok

✓ Hrebienok pre parádnice

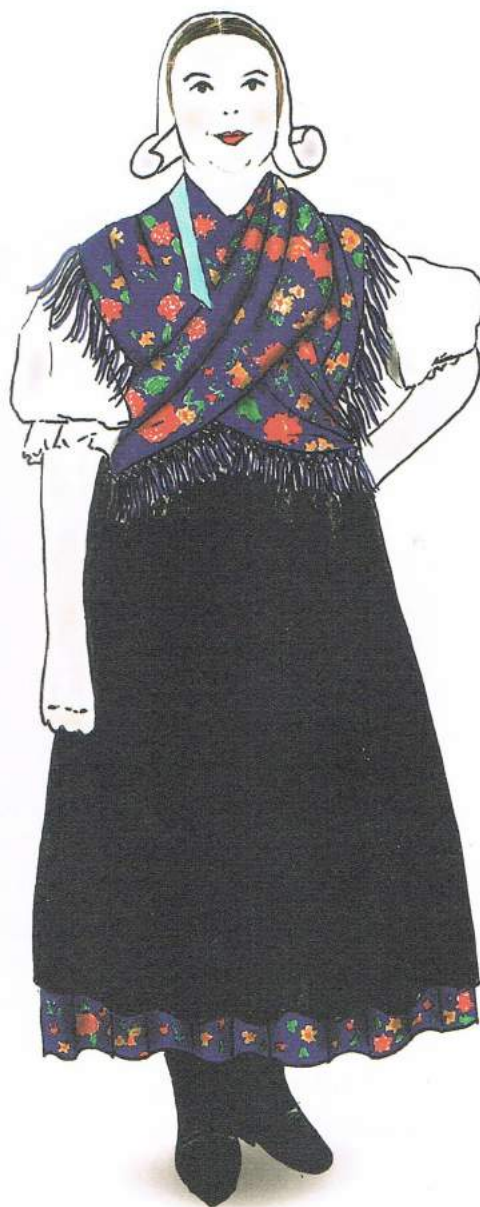
- Ženské doplnky v minulosti boli odlišné od tých, ktoré ženy používajú v súčasnosti.
- Medzi takéto ozdoby patrili koráliky na krku, prstienky, spony, brošne alebo mosadzné hrebienky do vlasov, ktoré patria medzi tzv. úžitkové šperky.
- Niektoré hrebienky nosievali slobodné dievky ako súčasť účesu upraveného do vrkoča, iným typom boli hrebienky, ktoré nosili vydaté ženy v účese pod čepcom ako napríklad na dolnej Orave.

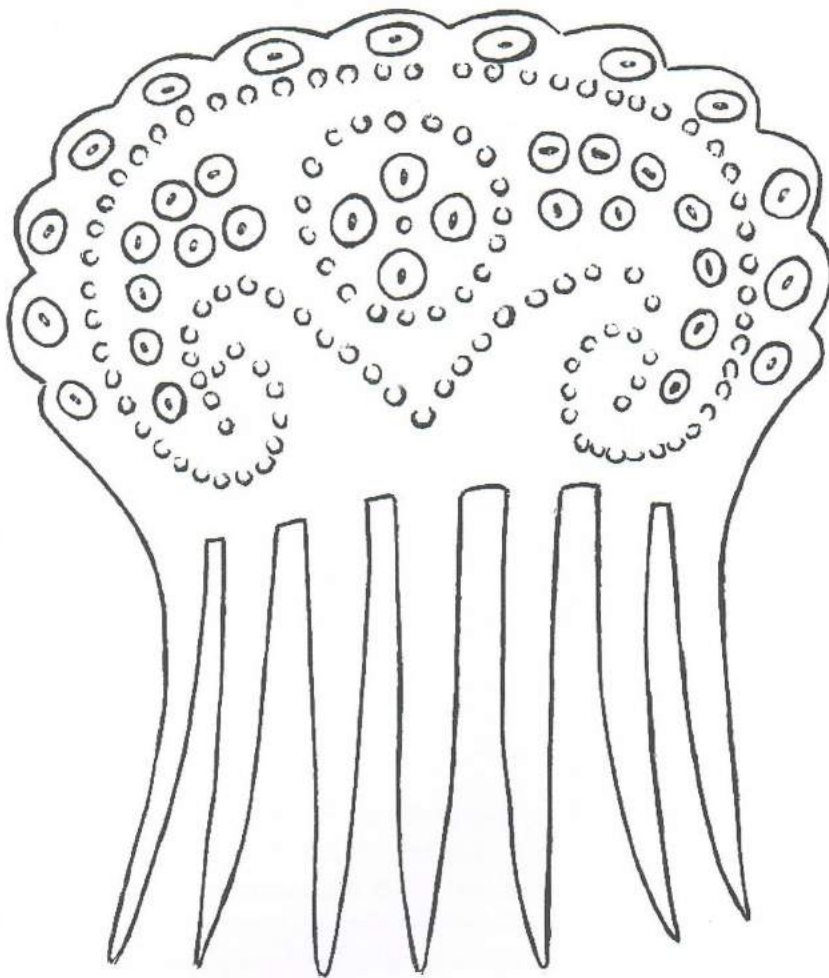
● Úloha:

Tvojou úlohou je obkresliť a vystrihnúť si hrebienok na tvrdý výkres. Vzor nájdeš na nasledujúcej strane. Následne ho podlep kartónom, aby hrebienok získal pevnejší tvar. Po zhotovení papierovej predlohy si hrebienok oblep hnedou stužkou alebo kúskami látky. Posledným krokom bude ozdobenie hrebienka korálikmi, kvietkami alebo flitrami. Takto zhotovený hrebienok môžu dievčatá nosiť ako ozdobu do vlasov, chlapci ho môžu darovať sestre, mame alebo kamarátke. Podobne si dievčatá môžu v galantérii kúpiť umelý hrebienok a dozdobiť podľa vlastnej fantázie.

✎ Pomôcky:

tvrdý výkres, kartón, **hnedá** stužka alebo pásiky látky, lepidlo, nožnice, koráliky, kamienky

◆ Naučme sa, že...

Ženský hrebienok

Slúži na úpravu účesu a patrí medzi úžitkové šperky. Tie v minulosti tvorili najmä rôzne spony, gombíky, koráliky, prstene, pracky či rozličné hrebene, ktoré boli vyrábané z farebných kovov alebo rôznych zliatin. Používanie hrebienkov preniklo do ľudového prostredia z mestskej módy a nosili ich ženy aj muži. Hrebienky, ktoré slúžili na česanie vlasov alebo mali iba estetickú funkciu, bývali drevené, kostené alebo plechové. Zhotovené hrebienky sa skrášľovali rôznymi ornamentmi v tvare bodiek, kvietkov, srdiečok, vejárikov a pod. Predloha hrebienka, ktorý ste si v tejto úlohe vyrábali, pochádza z dolnej Oravy a takéto hrebene boli súčasťou účesu vydatých žien. Vlasy začesané do vrkoča sa uviazali do uzla pod temenom hlavy a spevnili práve takýmto mosadzným hrebienkom. Ten nielenže účes spevnil, ale aj zdobil. V obciach dolnej Oravy (Jasenová, Vyšný Kubín, Kňažia, Veličná, Istebné, Párnica či Žaškov) boli čepce zhotovené z jemnej paličkovanej alebo tylovej čipky. V zadnej časti čepca, nazývanej dienko, bol preto hrebienok dobre viditeľný. Podobné hrebienky nosievali aj slobodné dievky, ktoré si takýmito šperkami ozdobili vlasy učesané do vrkoča. **Tak čo? Inšpirovali sme ťa k noseniu takejto ozdoby vo vlasoch?**

Osídlenia

✓ Na kope alebo vzdialené

- Domy na celej Orave boli zhotovované z dreva, ktorého bolo vďaka horskému prostrediu dostatok.
- Odlišovali sa v spôsobe ich umiestnenia, niektoré obce mali sústredné osídlenia, iné boli charakteristické roztrúseným osídlením, takéto usporiadanie domov záležalo od typu krajiny aj od veľkosti obce.
- V sústredne osídlených dedinách sa ľudia často stretávali na uliciach, išlo o miesto sociálnych kontaktov, kde ľudia trávili spoločný čas pri rôznych príležitostiach, v takýchto obciach žili ľudia pohromade.
- V obciach s roztrúseným osídlením sa domy nachádzali aj niekoľko kilometrov od seba. Ľudia sa starali o hospodárstvo, venovali sa chovu oviec či dobytky a spoločenský život sa sústreďoval na jednom mieste (na lúke, pri krčme, pri väčšom gazdovstve, pri richtárovom dome...), ľudia v takýchto obciach žili o niečo izolovanejšie.

● Úloha:

Tvojou úlohou bude dokresliť typický obraz dvoch odlišných osídlení, pri prvom obrázku vymaluj domy, dokonči strechu, výzdobu okien, predzáhradku, hrabavú hydinu (husi, sliepky, kačky), hrajúce sa deti či ženy sediace na lavičke pod oblokom. Na druhom obrázku dokresli gazdovstvo so zvieratami, pasúce sa ovce na holiach, ľudí pri práci, či deti hrajúce sa na lúke. **Skús s pani učiteľkou pomenovať základné rozdiely medzi týmito dvomi osídleniami. Čo sa ti páči viac? A prečo?**

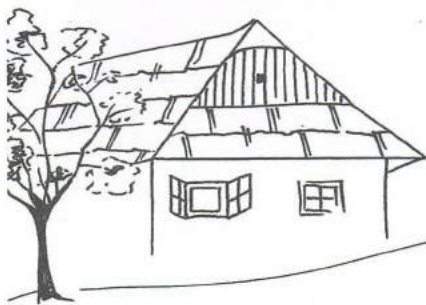
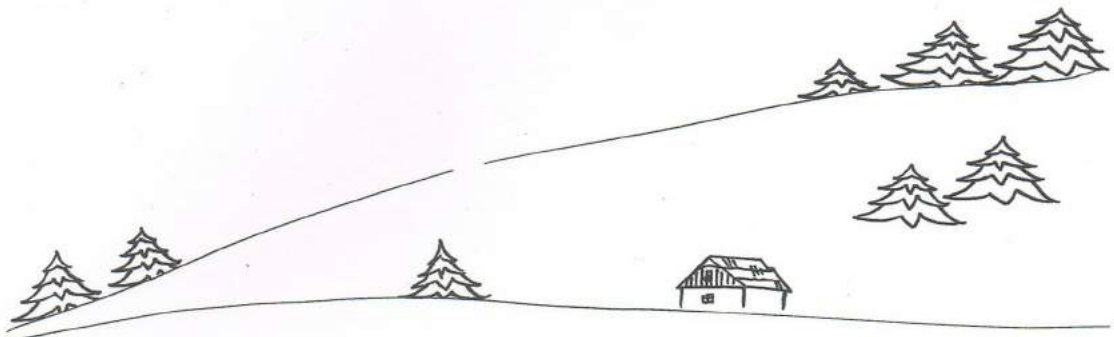
Pomôcky:

farebné pastelky

Naučme sa, že...

Typy osídlenia

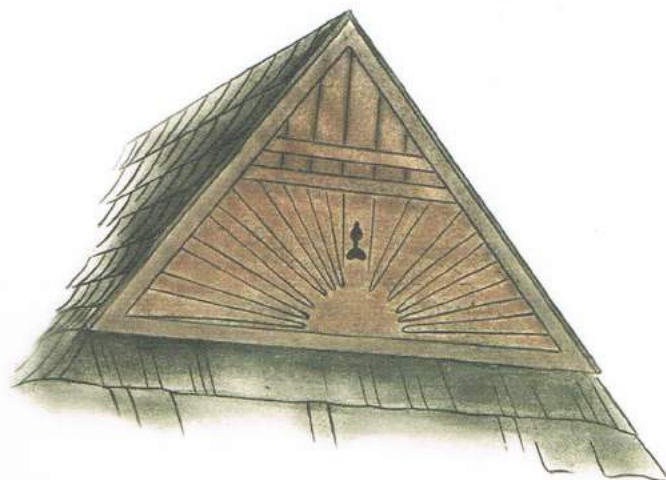
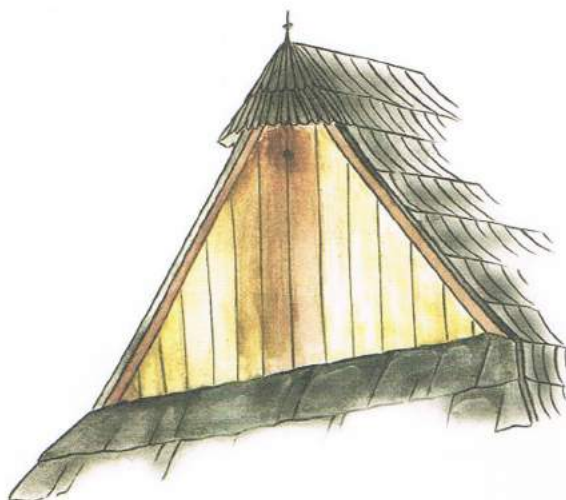
Na Orave sa vyskytovalo najmä sústredné osídlenie, ktoré bolo charakteristické najmä pre dolnú a strednú Oravu. V hornatých oblastiach sa stretávame aj s roztrúsenými osídleniami. Hlavným rozdielom je umiestnenie domov. Kým v sústredných sídlach boli domy budované vedľa seba, v roztrúsených sídlach sa domy nachádzali od seba vzdialené aj niekoľko desiatok či stoviek metrov. Na Slovensku prevládali sústredené osídlenia, nachádzajúce sa v obci. Tu boli usadlosti umiestnené v tesnej blízkosti. V prednej časti dominoval obytný dom, za ktorým nasledovali hospodárske stavby. Obce so sústredným osídlením sa budovali pri bohatých vodných zdrojoch, výstavba domov zväčša lemovala koryto rieky či potokov. V niektorých obciach hornej Oravy sa vyskytovali roztratené osídlenia. Boli využívané aj ako sezónne bývanie pre pastierov oviec či hovädzieho dobytky, mnohé však boli obývané počas celého roka. Aj dnes môžeme v niektorých obciach badať, aký typ osídlenia sa v danom mieste vyskytoval. **Vedel/vedela by si na základe prečítaných charakteristických črt povedať aký typ sídla je tvoja obec, prípadne okolité obce?**

Zdobenie štítov

✓ Každý štít má svoj znak

- Kreativita ľudí sa v minulosti prejavovala takmer vo všetkých oblastiach, aj v ľudovej architektúre.
- Ľudia svoje domy zdobili rôznymi spôsobmi, výnimkou neboli ani štíty, tie mali zväčša trojuholníkový tvar a uzatvárali podstrešný priestor domu v jeho prednej aj zadnej časti.
- Na predný štít majiteľ domov vyrezávali otvory rôznych tvarov, na Orave sa vo veľkej miere vyskytovali tvary krížov alebo kalichov.

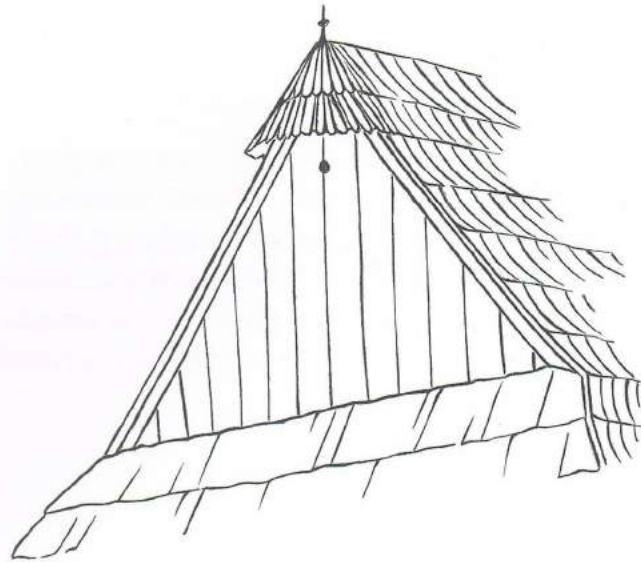
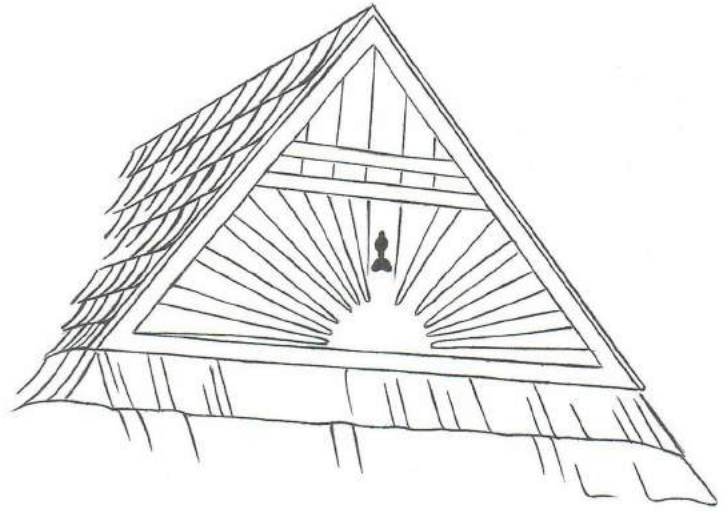

● Úloha:

Pripravili sme pre teba dva obrázky štítov a časti striech. Tvojou úlohou je domalovať na strechu drevenú krytinu nazývanú šindel, drevené domy vyfarbi hnedou farbou. Z papiera vystrihni tvar kríža a kalich, tie potom nalep na dotvorené obrázky. Kríž nalep na štít, na ktorom je bodka, kalich na obrázok druhý.

✎ Pomôcky:

hnedá a čierna pastelka alebo fixka, papier, nožnice, lepidlo

🔗 *Naučme sa, že...*

Štíty na domoch

Sú súčasťou hornej časti domu, ide o malú stenu, ktorá uzatvára podstrešný priestor domu v jeho prednej a zadnej časti. Na našom území sa vyskytujú najčastejšie trojuholníkové tvary štítov, ktoré boli vyplňané doskami, pletivom alebo boli murované. Na Orave boli domy drevené. Štíty boli zhotovované z dosák, ktoré sa kládli rôznymi smermi - zvislo, klasovito alebo v tvare slnečných lúčov. V niektorých obciach na Orave sa vyskytovali domy, ktoré mali viackrát lomené štíty (napr. Hruštín či Babín). Tvorivosť a kreativitu ľudí v minulosti nachádzame takmer na každom predmete materiálnej kultúry. Naši predkovia zdobili svoje odevy, šperky, nábytok, predmety určené do domácnosti i na prácu, detské hračky či hudobné nástroje a inak tomu nebolo ani v prípade domov. Niektoré domy omietali, niektoré sa maľovali, zdobili rôznymi znakmi a ornamentmi, zdobili sa okná, dvere a dokonca i štíty. Na prednom štíte, ktorý býval zväčša umiestnený smerom do ulice si ľudia vyrezávali ozdobné tvary, tzv. výzorníky, ktoré podstrešie domu osvetľovali a zabezpečovali aj vetranie tohto priestoru. Ak sa prejme dedinkami na Orave, dodnes nájdeme mnoho drevených domov, ktoré majú svoje štíty ozdobené. V obciach, kde prevládalo katolícke vierovyznanie sa vyskytovali na štítoch najmä kríže, v obciach na dolnej Orave s evanjelickým obyvateľstvom nájdeme vyrezaný tvar kalicha. Okrem zdobenia takýmito tvarmi sa na štítoch vyskytovali aj tzv. hálky, drevené alebo hlinené stĺpiky. Tie boli umiestnené na úplnom vrchole štítu a zdobené boli rôznymi ornamentmi i nápismi. **Videl/videla si už naživo starý drevený dom vo svojej obci alebo napríklad v skanzene? Všimol/všimla si aj ich ďalšie ozdobné prvky?**

Predmety a javy ľudovej kultúry

✓ Čo k čomu patrí ?

- Každý obrázok, ktorý vidíš na nasledujúcej strane v ľavej časti, patrí na základe určitých pravidiel k obrázku v časti pravej.

● Úloha:

Tvojou úlohou je správne pospájať obrázky podľa toho, ako predmety so sebou súvisia. Každú dvojicu môžeš spojiť odlišnou farbou, aby si po vyplnení úlohy získal/získala, lepší prehľad, čo k sebe patrí. Pomôckou ti môžu byť zadania, ktoré si riešil/riešila na predchádzajúcich stranách. Pred samotným začatím riešenia úlohy si skús so svojou pani učiteľkou najskôr jednotlivé predmety na obrázkoch pomenovať. Po vypracovaní tejto úlohy si môžeš svoje riešenie skontrolovať so správnym riešením, ktoré sa nachádza na konci pracovného zošita.

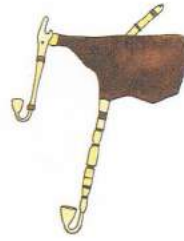
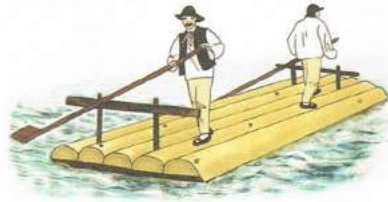
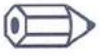
Pomôcky:

farebné pastelky alebo fixky

Naučme sa, že...

Predmety a javy ľudovej kultúry

Sú rozmanité a patrí sem veľké množstvo predmetov materiálnej kultúry a javov duchovnej kultúry. Ako ste sa už naučili, duchovná a materiálna kultúra so sebou úzko súvisí a dopĺňa sa. Pod pojmom duchovná kultúra rozumieme vedomosti, spôsoby správania sa, názory a predstavy o svete, obyčaje vykonávané počas rôznych príležitostí v živote človeka a mnoho ďalšieho. Predmety, ktoré môžeme uchopiť do rúk, mať odložené doma alebo vidieť v múzeu, zaraďujeme do materiálnej kultúry. Do kategórie materiálnej kultúry patria aj predmety, ktoré sú na obrázkoch v úlohe. Zobrazený je ľudový odev a prvky s ním spojené, hudobné nástroje, nástroje pastierskej kultúry či predmety remeselníckej kultúry, ktoré sa spájali s typickými zamestnaniami ľudí na Orave.

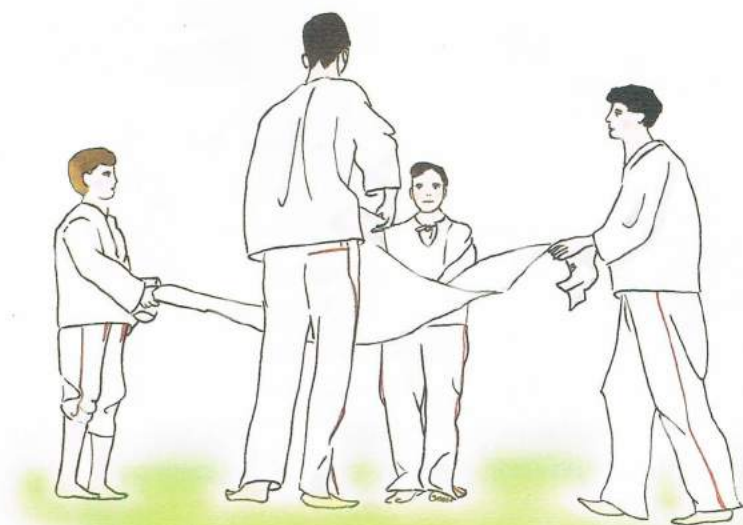
Pexeso

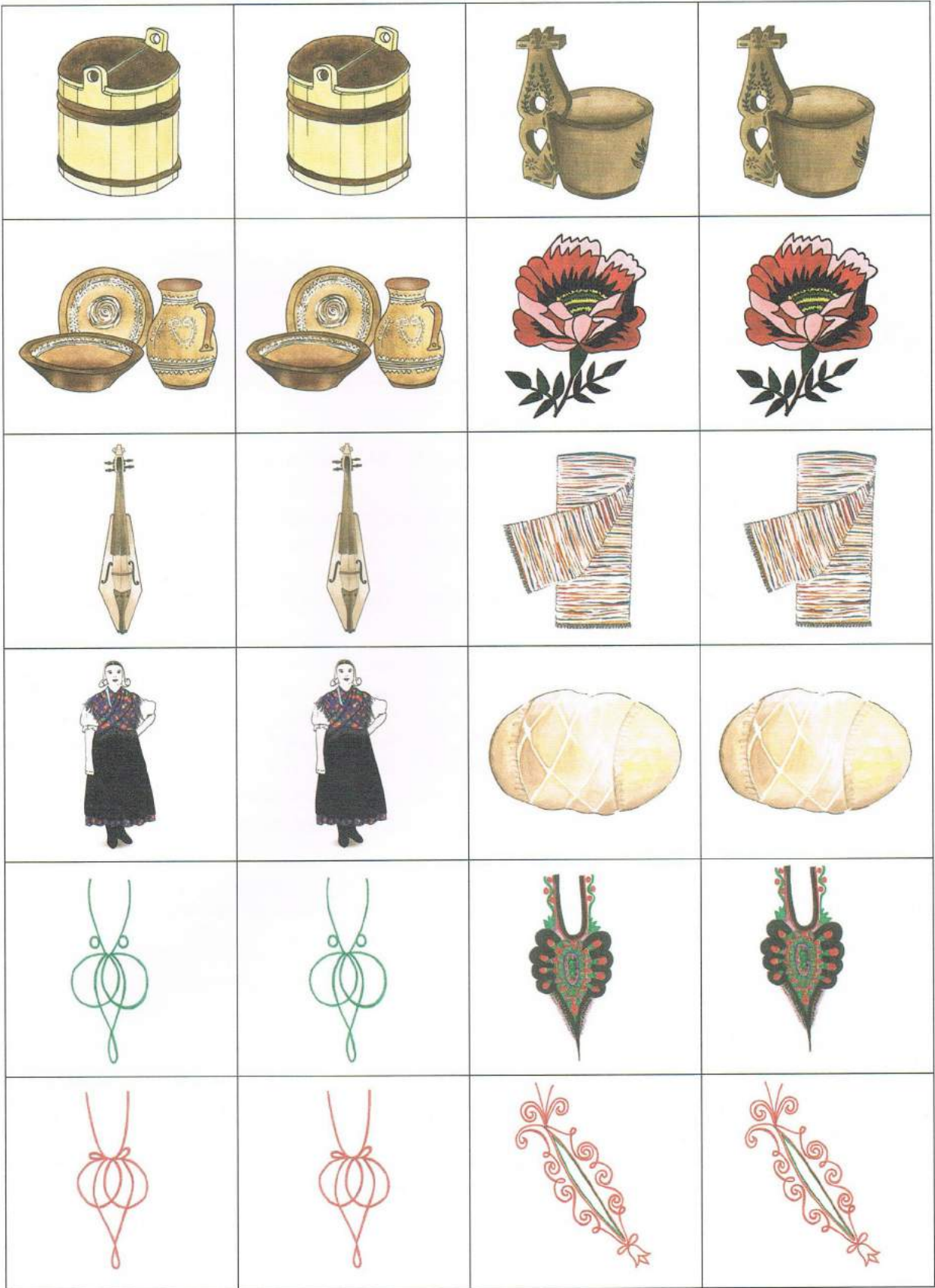
✓ Každý z nás má pár

- Každý v živote potrebuje pár a rovnako aj tieto kartičky. Pexeso je druh kartovej hry, ktorá je veľmi obľúbená u malých aj veľkých a rozvíja pamäťové schopnosti.
- Viete, že názov PEXESO je česká skratka vytvorená zo slov PEKelně SE SOustřed?
- Na kartičkách sú použité obrázky, ktoré ste už v pracovnom zošite mohli vidieť.
- Zopakujte si jednotlivé javy našej kultúry.

● Úloha:

Obrázky pred začatím hry podlepte a rozstrihajte. Na začiatku hry je potrebné karty premiešať a obrátiť obrázkami smerom nadol, každý hráč obracia v jednom kole dve karty, ak nájde dve karty s rovnakými obrázkami, odloží si ich a pokračuje v obracaní ďalších dvoch. Ak sa obrázky nezhodujú, kartičky obráti naspäť a položí ich na rovnaké miesto keď sú všetky rovnaké obrázky nájdené, vyhráva ten hráč, ktorý našiel najviac rovnakých dvojíc. Pred začatím hry je nutné určiť kto začína prvý a smer hry. Pri určovaní môžete použiť napríklad vyčítanku, ktorú už poznáte.

▲ Riešenie úloh :

ÚLOHA: Idú plte dolu vodou

1. šafran, 2. Dunaj, 3. súkno, 4. pltník, 5. plátno, 6. drevo

ÚLOHA: Hudobná osemsmierovka

- hudba
- celá nota, polová nota, štvrtá nota, osminová nota

ÚLOHA: Kolobeh života

- narodenie: narodenie, krstná dečka, kolíska, krstiny, čepček, sviečka, kmotra, koláč, hračka, kostol, perinka, modlitba, hostina
- svadba: sviečka, hostina, náhrdelník, parta, sobáš, pierko, mladucha, družba, vienok, čepiec, modlitba, muzikanti, koláč, sloboda, ženích, výbava, voz, kostol, svokra, družbovská palica, starejší
- pohreb: sviečka, truhla, zem, náhrobník, kríž, smútok, cintorín, kostol, hrobár, modlitba, hostina, voz

ÚLOHA: Každý odev bol iný

- dievčatko zo Sihelného: stuha - šnurka, viganček - kabaňa, plátene onuce - portky, súkenné papuče
- dievča z Oravskej Polhory: oplecko (rukávce, košeľa) - kosuľa, sukňa, krpce - krbce
- mladá vydatá žena z Hornej Lehoty: čepiec, oplecko, brusliak, sukňa, čižmy
- ženatý muž zo Zázrivej: klobúk, košeľa, vesta, halena - huňa, nohavice, krpce
- chlapci z Lokce: košeľa, nohavice
- ženích a nevesta z Hladovky: pierko - pjurko, košeľa - kosuľa, opasok - oposok, nohavice - sukňaky, venček - vjonček, korálky - goraľe, košeľa - kosuľa, brusliak - gorset, sukňa

ÚLOHA: Čo ku čomu patrí?

- žena zo Žaškova - mosadzný ženský hrebienok do vlasov
- vzor zdobenia mužských nohavíc - muž zo Zázrivej
- oštiepok - črpák
- domácky vyrábané husle, tzv. zlobcoky - dvojhlasné oravské gajdy
- ovčí plechový zvonček - pastierska písťala tzv. dvojačka
- kvetinový vzor odtlačenej modrotlačovej formy - modrotlačiar
- goralský klobúk s pierkom - pltníci z hornej Oravy

Čo sme sa naučili?

Predmety a javy ľudovej kultúry

Ako sa nazýva časť ľudovej kultúry, ktorá obsahuje rôzne predmety, ktoré môžeme vziať do rúk?

- te-ma-na-riál ra-tú-kul _____

Ako sa nazýva časť ľudovej kultúry, ktorá obsahuje vedomosti, spôsoby správania sa, názory a predstavy o svete či obyčaje?

- chov-du-ná tú-kul-ra _____

Obrady životného cyklu

Doplň aspoň tri slová, ktoré sa viažu s jednotlivými obyczajami životného cyklu
narodenie: _____

svadba : _____

úmrtie : _____

Hudobná kultúra na Orave

Ktoré hudobné nástroje nepatria do tradičnej hudobnej kultúry Slovenska? Nehodiace sa preškrtni.

- heligónka, gajdy, bubon, píšťala, gitara, husle, klavír, basička, harfa

Gajdošská hudobná kultúra na Slovensku

Vyčiarkni slová ktoré nepatria do textu:

Gajdošská hudba Slovenska je od roku 2015 zapášaná/zapísaná do zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO. Jej história na našom území siaha/stiahla až do 14. storočia. Na Orave boli a dodnes sú rozšírené dvojité/dvojhlasné gajdy. Spev sa v sprievode gájd vyznačuje špecifickým prejavom, v ktorom spevák alebo speváčka zaspieva celú slohu piesne na jeden krát, tzv. na jeden dych/vzdych.

Oravský Gorali

Napiš, ktoré rieky na Slovensku v horských oblastiach Slovenska boli najčastejšie splavované?

Rieka Orava sa vlieva do _____ a ten sa vlieva do _____, ktorý ústí až do _____ mora.

Pltníci

Pltníctvo je __ ô __ __ __ p __ __ y __ __ r __ __ __, v rámci ktorej sa využíva dopravný prostriedok nazývaný __ __ __.

Maľovaný riad

Ako sa nazývala keramika, ktorá bola vychýrená nielen na Orave, ale aj za jej hranicami?

- (ská trs ten ramikake) _____

Ludový odev

Vyčiarkni slová, ktoré do radu nepatria:

- stuha, hrebienok, maslo, sponka
- krpce, čižmy, líška, ponožky
- košeľa, vestička, sukňa, stolička, zásterka
- halena, pohár, klobúk, pierko
- venček, mobil, koráliky, prsteň

Modrotlač

Vyčiarkni slová ktoré nepatria do textu:

Vzory na modrotlač sa vytvárajú/vykrádajú pomocou formy, na ktorú sa nanáša rezerva, tzv. pap/lab. Po potlačení a zaschnutí papu sa textília ponorí do kade s modrým farbivom – indigom a následne sa perie v roztoku kyseliny sírovej/šunkovej. Modrotlač sa na naše územie dostala v 18. storočí. Spočiatku sa uplatňovala v meštianskom odevu, v 19. storočí začala prenikať aj do ľudového odievania/odriekania.

Zdobenie mužských nohavíc

Ako sa nazýva šnúrka, ktorou sa zdobili mužské nohavice?

- marás – harás - zaraz (podčiarkni správnu odpoveď)

Ženské a dievčenské vestičky

Napíš aspoň dva názvy, ktoré sa používali v jednotlivých obciach na Orave pre pomenovanie ženských vestičiek:

- _____

Ženský hrebienok

Vyčiarkni predmety, ktoré nepatria medzi šperky, ktoré využívali ľudia v minulosti:

- spony, náhrdelník, gombíky, čelenka, koráliky, náramok, prstene, pracky, hrebene, náušnice, okuliare

Typy osídlení

Doplň správne slová do chýbajúceho textu:

Na území Oravy sa vyskytovalo sústredné _____, ktoré bolo charakteristické najmä pre dolnú a strednú Oravu. V hornatých oblastiach hornej časti regiónu sa stretávame s tzv. _____ osídleniami. V sústredených sídlach sa vytvárali tzv. radové _____, v roztrúsených sídlach sa domy nachádzali od seba vzdialené aj niekoľko desiatok či stoviek _____. Niektoré roztratené sídla boli využívané ako _____ bývanie pre pastierov oviec či hovädzieho dobytku. Vznik takýchto sídel súvisel s tzv. kopaničiarskou _____ a rozvojom poľnohospodárstva.

● *Použitá literatúra:*

- Benža, M.: Tradičný odev Slovenska, Bratislava. 2015.
- Beňušková, Z. a kol.: Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia. Nitra. UKF v Nitre, 2013.
- Beňušková, Z.: Ľudová kultúra. Bratislava. Dajama, 2010.
- Botík, J.: Ľudová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku. Bratislava: Národné pamiatkové a krajinné centrum, 1988.
- Čaplovič, P.: Ľud Oravy v minulosti. Martin: Osveta, 1980.
- Čajka, M.: Malatiná, obec a jej obyvatelia. Malatiná, 2013.
- Danglová, O.: Výšivka na Slovensku. ÚLUV, Bratislava, 2009.
- Danglová, O.: Modrotlač na Slovensku. Bratislava, ÚLUV, 2014.
- Dúžek, S., Garaj, B.: Slovenské ľudové tance a muziky na sklonku 20. storočia. Bratislava 2001.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I., II. Bratislava 1995.
- Etnografický atlas Slovenska. Vedúca autorského kolektívu S. Kovačevičová. VEDA, vydavateľstvo SAV, Slovenská kartografia a Národopisný ústav SAV, Bratislava: VEDA, 1990.
- Feglová, V. – Leščák, M.: Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska. Prebudená pieseň, Bratislava, 1995.
- Garaj, B.: Gajdy a gajdošská tradícia na Slovensku. Bratislava, 1997.
- Huska, Miroslav A.: Slovenskí pltníci: život práca a kultúra slovenských pltníkov. Osveta, Martin, 1972.
- Horváth, P.: Historický prehľad vzniku a rozvoja chotárných sídiel v slovenskej časti Karpát. In: Slovenský národopis 28, 1980.
- Horváthová, E.: Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava, 1986.
- Horváthová, E.: Zvykoslovie a povere. Slovensko III – Ľud II. Časť. Bratislava.,1975.
- Huska, M., A.: Letia pltné dolu vodou...Bratislava: Tatran, 1977.
- Jakubíková, K. Slovenská svadba. In: Milan Leščák. Slovenské svadby. Bratislava: Prebudená pieseň, 1996.
- Jágerová, M.: Posledné zbohóm... Súčasné pohrebné obyčaje. Nitra, 2008.
- Kalesný, F.: Ľudové umenie na Slovensku. Martin: Osveta, 1956.
- Kolektív autorov: Gorali. Matica slovenská. Martin, 2013.
- Komorvský, J. 1976. Tradičná svadba u Slovanov. Bratislava: Univerzita Komenského. Bratislava, 1995.
- Leščák, M.: Pramene k obyčajovej tradícii a sviatkovaniu na Slovensku na konci 20. storočia I. Bratislava. 2005.
- Marková, E.: Slovenské ľudové tkaniny. Bratislava. 1976.
- Mjartan, J. 1975. Staviteľstvo. In: ELSCHEK Oskár. Slovensko 3, Ľud II. Bratislava: Obzor. 1975.
- Nosáľová, V.: Slovenský ľudový odev. Martin.: Mladé letá, 1982.
- Paličková-Pátková, J.: Ľudová výroba na Slovensku. Bratislava. 1992.
- Stoličná, R. a kol.: Slovensko.: Európske kontexty ľudovej kultúry. Bratislava: VEDA, 2000.
- Strelec, K.: Ľudové šperky a ozdoby na Slovensku. Martin. 1982.
- Vydra, J.: Ľudová modrotlač na Slovensku. Bratislava. 1954.
- Vydra, J.: Ľudová architektúra na Slovensku. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1958.

Zostavila: Mgr. Miroslava Polohová Ivanová
Redakcia, sadzba: PhDr. Miroslav Žabenský
Ilustrácie: Terézia Čupajová
Odborná spolupráca: Centrum pedagogicko - psychologického poradenstva
a prevencie v Dolnom Kubíne
Tlač: Tlačiareň Kubík Námestovo
Vydalo: Oravské kultúrne stredisko v Dolnom Kubíne
v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja
december 2018

Projekt finančne podporila Nadácia Poštovej banky

ISBN 978-80-89744-11-4

